

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

bakalářské prezenční studium
2011 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sandra Duževičová

Neverbální komunikace a role oblečení

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Lucie Loosová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Full-Time Studies
2011 - 2012

BACHELOR THESIS

Sandra Duževićová

Nonverbal communication and role of clothing

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor:
Mgr. Lucie Loosová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat mé vedoucí práce Mgr. Lucii Loosové, Ph.D. za cenné rady při tvorbě obsahu a výběru studijních materiálů. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mi pomáhali a radili při vzniku této bakalářské práce.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá rolí neverbální komunikace a rolí oblečení ve vzájemné interakci mezi účastníky komunikace. Neverbální komunikace zaujímá v lidském dorozumívání významnou roli a je obvykle chápána jako proces komunikace prostřednictvím odesílání a přijímání beze slov (většinou vizuální) zpráv mezi lidmi. Člověk předává svá sdělení skrz základní komunikační kanály: mimiku, gestiku, haptiku, oční kontakt,...

Druhá část pojednává o roli oblečení, která má velký vliv na celkový vzhled jedince a na jeho vnímání okolím. Poslední část porovnává několik profesí z hlediska verbálních projevů, jejich chování a oblékání.

Klíčové pojmy

barvy, etika, kanály komunikace, móda, neverbální komunikace, oděv, symboly, verbální komunikace

Annotation

This thesis deals with the role of nonverbal communication and the role of clothing in the interaction between participants in the communication. Nonverbal communication in human communication has a significant role and is usually understood as the process of communication through sending and receiving wordless (mostly visual) messages between people. Man passes his message through basic communication channels: facial expression, gesture, haptic communication, eye contact,...

The second part discusses the role of clothing that has a large influence on the overall appearance of the individual perception and its surroundings. The last section compares the few professions in terms of verbal expressions, their behavior and dress.

Key words

clothing, colors, ethical code, fashion, channels of communication, nonverbal communication, symbols, verbal communication

Obsah

Úvod	8
1 Co je to komunikace	9
2 Neverbální komunikace	16
2.1 Historie neverbální komunikace.....	16
2.2 Význam neverbální komunikace	18
2.3 Kanály neverbální komunikace	21
2.3.1 Posturologie.....	21
2.3.2 Proxemika.....	24
2.3.3 Kinezika.....	26
2.3.4 Gestika.....	28
2.3.5 Haptika	30
2.3.6 Mimika	32
2.3.7 Oční kontakt (Vizika).....	35
2.3.8 Chronemika	38
2.3.9 Paralingvistika	38
3 Role symbolů a barev	42
3.1 Symboly.....	42
3.1.1 Politika.....	44
3.1.2 Náboženství	44
3.1.3 Věda a umění.....	46
3.1.4 Každodenní komunikace	46
3.2 Barvy	49
4 Role oblečení v neverbální komunikaci	52
4.1 Historie módy 20. století	52
4.1.1 Desátá léta	52
4.1.2 Dvacátá léta	54
4.1.3 Třicátá léta.....	55
4.1.4 Čtyřicátá léta.....	56
4.1.5 Padesátá léta	58
4.1.6 Šedesátá léta	59
4.1.7 Sedmdesátá léta	61
4.1.8 Osmdesátá léta.....	63

4.1.9 Devadesátá léta	65
4.2 Zásady oblékání pro muže a ženy	67
4.3 Pánské a dámské oblečení k různým příležitostem	68
4.3.1 Pánské slavnostní oblečení pro společenské příležitosti	68
4.3.2 Dámské oblečení pro společenské příležitosti.....	70
4.4 Pracovní i reprezentativní účely	72
4.5 Neformální příležitosti	73
5 Porovnání odlišností v neverbálním chování a oblékání u různých profesí	75
5.1 Co je scénování?.....	75
5.2 Porovnání odlišností v neverbálním chování	76
5.2.1 Politik	77
5.2.2 Moderátor	79
5.2.3 Učitel	80
5.2.4 Herec	81
5.3 Porovnání odlišností v oblékání	83
5.3.1 Politik	83
5.3.2 Moderátor	86
5.3.3 Učitel	88
5.3.4 Herec	90
Závěr.....	91
Seznam použité literatury	92
Seznam obrázků	94

Úvod

Tato bakalářská práce se zaměřuje na neverbální komunikaci a s ní spojenou roli oblečení ve společnosti. Výběr tématu neverbální komunikace vyplývá z mého zájmu o tuto část komunikace jako všeobecného pojmu. Komunikace obecně patří k jedné z nejdůležitějších lidských potřeb, bez které by jedinec nemohl existovat ve společnosti. Pod pojem neverbální komunikace se řadí mimo projevů těla i komunikace pomocí symbolů, barev a oblečení. Oděv je nejzásadnějším hodnotícím prvkem pro jedince a jeho okolí.

Cílem práce je přiblížit co znamená obecný pojem komunikace a jaké druhy komunikací existují. V této části se budu zabývat typy komunikace z hlediska jedinců ve vzájemném kontaktu a činiteli, kteří působí ve vzájemné interakci. Hlavní část práce bude pojednávat o neverbální komunikaci, kanálech, kterými člověk může působit na své okolí a rolí oblečení z pohledu určité komunikace s okolím. V části o odívání bych se ráda zabývala také její historií a významnými módními návrháři. Poslední část se zaměří na porovnání vybraných pracovních profesí z hlediska užití prostředků neverbální komunikace a zásad oblékání.

Jako metodu pro zkoumání jsem si vybrala studium dostupné odborné literatury o neverbální komunikaci, působení symbolů a barev, módě, verbální komunikaci, komunikačních dovedností a psychologii. Pro rozšíření znalostí použiji také dostupné internetové stránky s informacemi k danému tématu, vlastní zkušenosti a znalosti, pozorování a rozbor dostupných médií.

Tato práce mi přinesla rozšíření mých znalostí z oboru neverbální komunikace, hlavně její role v společnosti. Za velký přínos považuji také seznámení se s historií vývoje oděvu a rolí oblečení ve společnosti.

Nelze nekomunikovat. Každé chování je komunikace.

A proto, že neexistuje nechování, nemůže neexistovat komunikace.

Paul Watzlawick

1 Co je to komunikace

Přesně vysvětlit pojem komunikace se v dnešní době stává obtížnou věcí. Slovo komunikace vychází z latinského výrazu a znamená spojovat, radit se nebo sdílet. Význam pojmu komunikace se v posledních desítkách let stal nejméně frekventovanější oblastí studia a každý na toto slovo může pohlížet z jiného úhlu a chápat tak jeho význam i rozsah odlišně od okolí. Pojem komunikace se objevuje v managementu, psychologii, zoologii, kybernetice, fyziologii, genetice a v každém z těchto oborů má jiný podtext. Obecně se dá říci, že komunikace je proces výměny sdělení mezi dvěma a více jedinci. V tomto pojetí můžeme obsahovat mluvenou řeč, gesta, symboly, různé zvuky, obrazy, hudbu, ale i tanec a jiné umělecké projevy.

Proto by bylo vhodné v úvodu použít několik citací komunikace z knihy Milana Mikuláščíka (2010) „Komunikační dovednosti v praxi“, které přiblíží pojem pro potřeby této práce.

- „Komunikace patří k základním životním potřebám lidí i zvířat.“
- „Je to silný potenciál umožňující přežít, být úspěšný, prosadit se, porozumět a pomáhat jiným.“
- „Komunikace je základním nástrojem interakční aktivity, podle něhož si děláme představu o sobě samém i ostatních.“
- „Pomocí komunikace získáváme i předáváme informace, popisujeme, vysvětlujeme, vyjadřujeme pocity, nálady, jsme schopni vést jiné lidi, můžeme je ovlivňovat a nechat se ovlivňovat, vytvářet i ničit vztahy.“

- „Dovednost komunikace se dá označit za základ i nejdůležitější součást veškeré aktivity člověka.“

V současné době je většina planety osídlena, na pěti z šesti kontinentů se nachází lidská populace a na všech šesti žijí živočichové. Lidé tedy stejně jako jakýkoli jiný živočich musí zákonitě komunikovat s ostatními jedinci. Proto je také základní vlastností každého organismu, schopnost přijímat z okolí i ze sebe informace, ty následně zpracovat a upravit podle nich své chování, tak aby zaručilo úspěch a splnění potřeb. Z historického pohledu bylo, je a bude dorozumívání nejdůležitější hnací silou vývoje člověka. U zvířat a lidí docházelo postupně v průběhu vývoje ke stále složitějším reakcím na stimuly z okolí, až do té míry, že přerostly do symbolického významu, který nabízí mnohem větší diferenciaci v reagování. Oproti člověku zvířata komunikují s omezenými možnostmi, mezi něž patří pachy, dotyky, zvuky, optická a motorická komunikace,... Velkou část vývoje jsme prožili společně se zvířaty, což se odrazilo na množství společných vlastností v komunikaci.

Dnes se lidská společnost nachází ve vývojové fázi obecně nazývané „informační společnost“. Ta je definována jako společnost, v níž kvalita života, perspektiva sociálních změn a ekonomického rozvoje závisí v rostoucí míře na informacích. (Vymětal, 2008) Velkou poptávkou po informacích nám nejvíce umožňuje pokrýt právě komunikace, ať už se jedná o přímou řeč mezi jednotlivci, sdělení zprostředkované médii, nebo symbolickou řeč těla.

Lidská komunikace se může rozdělit do základních poddruhů.

Verbální komunikace

Verbální komunikace probíhá slovně, tedy pomocí jazyka a řeči a odlišuje člověka od ostatních živočichů. Dnes na světě existuje zhruba 5 000 jazyků. Člověk, jako jediný druh na zemi dovedl mluvení k dokonalosti. Dlouhý fyziologický vývoj hlasivek a jejich umístění, svalová ovladatelnost rtů a jazyka a hlavně obrovská rychlost učení se v prvních letech života z lidí dělá

nejspecifičtěji komunikující živočichy. Hlavním smyslem lidské komunikace je umět jednotlivé zprávy a informace převést do sémantické formy, které později příjemce dokáže porozumět. Tato forma by měla být stručná, výstižná a neměl by se v ní promítat jakýkoli šum, který by ji mohl rušit. Pokud člověk neovládá dostatečně umění komunikace, stává se toto výrazným handicapem pro jeho existenci ve společnosti. Bez komunikace se obtížně navazují vztahy s ostatními, prezentace a následné prosazení vlastní osoby je obtížné a vše tak může vést k postupnému vyčleňování ze společnosti. Člověk se tak může stát samotářským, nejistým, uzavřeným jedincem, který bude mít v krajním případě hrůzu z kontaktu s okolím nebo veřejného vystoupení.

Verbální komunikaci charakterizuje několik základních znaků:

- je vázána na určitý jazyk
- používá artikulovanou řeč, tvořenou hláskami, slovy a větami
- slova a symboly mají ustálený význam
- na rozdíl od neverbální komunikace nemusí probíhat bezprostředně
- to co se říká, nemusí být závislé na prostředí, v kterém komunikace probíhá
- v závislosti na bohatosti daného jazyka mohou být témata a obsahy abstraktní, fantazijní, mohou pronikat do minulosti nebo budoucnosti anebo popisovat nepřítomné

Neverbální komunikace

Pod pojmem neverbální se nachází jakákoli mimoslovní komunikace, jako jsou gesta, doteky, pohledy, postoje,... V tomto typu dorozumívání lze nalézt největší množství podobných nebo stejných projevů chování jako u zvířat. Neverbální signály jsou většinou vysílány a přijímány podvědomě a samotná komunikace je někdy považována jen za doplňující k verbální, přestože ji člověk využívá častěji než tu slovní. Tématem neverbální komunikace a roli oblečení se zabývá tato práce.

Dříve se předpokládalo, že lidé mezi sebou komunikují hlavně pomocí slov a řeči a že tak má verbální komunikace primát v dorozumívání. Později se během let výzkumů vědci více méně shodli, že naopak neverbální komunikace v mezilidském kontaktu zaujímá rozhodující podíl. Albert Mehrabian, americký profesor psychologie, v 60. letech 20. století ustanovil na základě pokusů relativní poměr důležitosti verbální, neverbální komunikace. Na základě svého zjištění přikládá 7% verbální komunikaci (slovům), 35% připadá tónu řeči (rytmu, výšce, hlasitosti) a zbylých 55% zaujímá neverbální komunikace. (Vymětal, 2008, Tegze 2003)

Elektronická komunikace

Tento pojem se objevil během posledních několika desetiletí a je spojen s masivním rozvojem telekomunikací. Hlavní roli zde hrál vynález telefonu na počátku 20. století, který umožňuje spojení a přenos hlasu na velké vzdálenosti. Dalším významným milníkem je vytvoření a rozvoj internetu v 60. letech 20. století. Internet v současné době patří k nejvíce užívaným telekomunikačním prostředkům, dokáže přenášet zvuk, obraz, jsou na něm umístěny miliardy textů, obrazů, zvukových záznamů,... Mezi další typy elektronické komunikace patří: mobily a SMS, e-mail, Skype, ICQ, sociální sítě jako Facebook, Google+, Myspace, Twitter, Lidé.cz,...

Dále se pojem komunikace může dělit podle typu v závislosti na počtu účastníků.

Intrapersonální komunikace

Je to vnitřní komunikace se sebou samotným jako druhým subjektem. Zahrnuje vědomou reflexi a vnitřní řeč, která je převážně nevědomá. Intrapersonální komunikace a vnitřní řeč jsou tak vzájemně spjaté.

Interpersonální komunikace

Touto komunikací se rozumí vzájemná interakce, kdy jeden člověk sděluje něco druhému člověku. Střídají se zde role mluvícího a posluchače, oba dva si mohou navzájem klást otázky a odpovídat. Interpersonální komunikací se v rovině neverbální bude také zabývat tato práce.

Skupinová a mezi skupinová komunikace

Tato komunikace se odehrává uvnitř předem ustanovené menší skupiny od dvou do zhruba čtyřiceti členů, přičemž horní hranice není přesně specifikována, záleží na situaci. Za skupinu se považuje školní třída, rodina, zájmová skupina,... Všechny členy spojuje určitý prvek. Při skupinové komunikaci se projevují jednotlivé role členů a hovořit může každý s každým. Často jsou v takovém prostředí formovány základní komunikační sítě, jako je hvězda, pyramida kruh, řetěz, atd.

Institucionální, organizační komunikace

Je to komunikace skupin uvnitř určitého systému ať už politického nebo obchodního. Jedná se o mezistupeň mezi skupinovou a masovou komunikací a proto také od obou přebírá určité rysy.

Masová komunikace

Tento termín se objevil na konci třicátých let minulého století ve spojení s rozvojem tisku a biografu, která byla určena pro široký okruh příjemců. Masová komunikace umožňuje zasáhnout v krátké době velké množství lidí. Jedná se např. o televizi, rozhlas, internet, tisk, atd.

Denis McQuail ve své knize Úvod do teorie masové komunikace ji popisuje jako:

- institucionalizovanou, která má od svých příjemců značný odstup a kterou vnímají jako vzdálenou a nediferencovanou
- příjemce je vnímán jako pasivní a zpětná vazba je minimální
- ze stany podavatele je tento proces vypočítavý a manipulativní
- podavatelé jsou bez výjimky profesionální komunikátoři
- obsah sdělení bývá spíše vytvořen standardizovaným způsobem a nevyznačuje se jedinečností, kreativitou...
- mediovaná sdělení nejsou adresována konkrétním osobám
- je to „produkt“ (obchodní komodita), který má hodnotu směnnou (na mediálním trhu) a užitnou (pro příjemce)
- vztah mezi podavatelem a příjemcem je nezávazný

Výše zmíněné typy komunikace jsou mimo počtu účastníků také charakteristické základními činiteli:

Komunikátor

Jedná se o člověka, který vysílá určitou zprávu a prezentuje tak své myšlenky, nebo myšlenky ostatních. Komunikátor do svého sdělení promítá subjektivní dojmy, emoce a vlastní zkušenosti.

Komunikant

Druhou částí komunikace je komunikant, neboli příjemce, který danou informaci přijímá. Také ten je ovlivněn vlastními zkušenostmi, prožitky a chvílí, kdy zprávu přijímá.

Komunikační kanál

Je to cesta, kterou je informace vysílána. Vysílání (komunikace) probíhá verbálně, neverbální nebo může být zprostředkováno telefonem, televizí, internetem, může být reálná nebo zpožděná.

Komuniké

Komuniké je vysvětlováno jako zpráva, myšlenka či pocit, který je sdělován druhému.

Zpětná vazba

Jedná se o reakci na sdělení (myšlenku). Zpětnou reakci získáváme ze svých vlastních sdělení a z komunikace s okolím. Na základě zpětné reakce tak může mluvčí svou zprávu či způsob sdělení upravit, zesílit nebo zeslabit.

Komunikační prostředí

Prostředí dodává komunikaci určitou atmosféru, může v člověku vyvolat úzkost či stres, například když působí příliš formálně. Může být hmotné i nehmotné jako např. osvětlení, uspořádání místnosti, přítomnost jiných lidí, vůně, zvuky v místnosti.

Šum

Je to cokoli, co může rušit, zkraslit nebo ovlivňovat komunikaci.

2 Neverbální komunikace

Neverbální komunikace je jeden ze způsobů dorozumívání se, bývá také označována jako řeč těla, nonverbální anebo mimoslovní komunikace. Obecně se dá říci, že tento pojem v sobě zahrnuje jakoukoli mimoslovní komunikaci, která není sdělována pomocí řeči či určitého jazyka ale může mluvený projev doprovázet.

2.1 Historie neverbální komunikace

Jako první se o studium neverbální komunikace (převážně mimiky) více začal zajímat britský přírodovědec a zakladatel evoluční biologie Charles Darwin. V roce 1872 se v knize „The Expression of Emotions in Man and Animals“ (Výraz emocí u člověka a u zvířat) zabýval emocemi, společnými pro lidi a zvířata. Ze svého pozorování dospěl k názoru, že emoce jako nenávist, vztek, stud, radost, překvapení, hloubání, udiv, strach..., jsou u člověka shodné s výrazy emocí některých živočichů. To znamená, že každý člověk se rodí se stejnou emoční výbavou a se stejnými způsoby jak je vyjádřit a tedy se je nepotřebuje v průběhu života osvojovat. (Pease, 2001) Mnoho pozdějších vědeckých výzkumů toto tvrzení potvrdilo a podpořilo jak z hlediska medicíny, psychologie, sociologie, atd.

Pro svůj další výzkum si nechal Darwin zhotovit sérii fotografií, na kterých byly zachyceny lidské obličejové grimasy. Fotografie následně ukazoval nebo rozesílal s otázkou, co daná tvář zobrazuje. Další zkoumání Darwinových závěrů potvrdilo, že všichni příslušníci národů a kultur po celém světě, bez ohledu na vlivy z okolí, téměř pokaždé stejně identifikují mimický projev. Prvotními prostředky komunikace našich předků, ještě před vznikem jazyka, byli tedy určité výrazy ve tváři. (Pease, 2001)

Na počátku 20. let se ve společnosti objevil velký zájem o studium dorozumívání se, potažmo masové komunikace, která se v tomto období

dostává do středu zájmů díky rozšíření denního tisku. Studium bylo zaměřeno nejprve na společnosti v rámci sociologického pohledu a pokračovalo až k pokusům o ustavení samostatných oborů. Důležitým časovým úsekem, kdy se dostalo studium lidské komunikace znovu do popředí, bylo období po 2. světové válce. Pro tuto dobu bylo charakteristické obrovské rozšíření médií (rozhlas, televize) ve společnosti, studium komunikace jako takové a vznik výzkumných týmů složených ze sociálních psychologů, politologů, filosofů aj. V roce 1948 definoval Harold Lasswell svoji teorii. Později se ke studiu médií přidalo i studium jejich účinků na člověka. Zde byla také nejdůležitější Amerika, začali se utvářet vědecké týmy zabývající se speciálně komunikací, jejími následky ale také studiem neverbální komunikace. Ta se dostala do středu zájmů hlavně v 50. – 70. letech 20. století. Právě v tomto časovém úseku vyšly zásadní práce jak psychologické a sociologické tak i antropologické. Mezi nejvýznamnější instituce zabývající se studiem médií a komunikace patří Mental Research Institute, který byl v roce 1959 založen Donem D. Jacksonem a kolegy v kalifornském Palo Alto. (MRI, 2008) Jackson, Paul Watzlawick a Janet Beavin sestavili v roce 1967 knihu *Pragmatics of Human Communication* (Pragmatika lidské komunikace), která je i v dnešní době nejcitovanější publikací. Široké veřejnosti přiblížil v roce 1970 význam a obsah pojmu neverbální komunikace Julius Fast ve své knize *Body Language* (Řeč těla). Tato kniha shromáždila dosavadní poznatky z oboru a zvýšila zájem o jeho studium. (Pease, 2001)

Mezi další významné teoretiky neverbální komunikace patří: Michael Argyle, Albert E. Scheflen, Gregory Bateson, Jurgen Ruesch, Mark L. Knapp, Judith Hall, aj., jejichž díla jsou základní literaturou pro studium tohoto oboru.

Studium komunikace na našem území bylo nejdříve souběžné s vývojem v okolním světě ale později silně ovlivňováno politickým režimem v druhé polovině 20. století. Otázkou neverbální komunikace se stejně jako ve světě i u nás zabývali psychologové, filosofové, sociologové,... jejichž díla mnohdy pronikla i za hranice. Na poli české sociologie se objevili významní

vědci Doc. PhDr. Václav Lamser, CSc., Prof. PhDr. Jiří Musil, CSc. nebo PhDr. Miloslav Petrušek, CSc, aj. Velmi dobře o vývoji dějin sociologie v období 1948 – 1968 pojednává česká internetová stránka SOCIOweb (Sociologický webmagazin). Mezi naše nejvýznamnější psychology patří: PhDr. Jaromír Janoušek, DrSc, PhDr. Milan Nakonečný, PhDr. Milan Mikuláščík, Ph.D, PhDr. Jozef Výrost, DrSc., PhDr. Zbyněk Vybíral, Ph.D., aj. Důležitou roli podle Vybírala (2000, str. 66) hraje „*v české psychologické literatuře příručka Jara Křivohlavého ‚Jak si navzájem lépe porozumíme‘, vydaná v roce 1988 ve velkém nákladu pro širokou veřejnost.*“. Tato publikace je i dnes hojně citována a díky roku svého vydání byla i jedním z porevolučních studijních materiálů. Po revoluci u nás došlo také ke změně chápání pojmu neverbální komunikace, dříve v manažerské a obchodní praxi prakticky neexistovala nebo nebyla chápána jako zásadní. S příchodem tržní společnosti a konkurence se pohled změnil a dnes je samozřejmé, že člověk komunikuje, i když mlčí a že má mimoslovní vyjadřování větší váhu než slovní.

2.2 Význam neverbální komunikace

Jak bylo zmíněno v úvodu, neverbální komunikace v sobě zahrnuje jakékoli dorozumívání bez použití slov. Díky ní si lidé navzájem sdělují informace o svém momentálním emocionálním rozpoložení, o tom jak vnímají své okolí, partnery nebo určitou situaci. Neverbální komunikace tedy probíhá jen „teď a tady“ a přímo reflektuje aktuální stav. Tyto reflexe probíhají většinou nevědomě, přesto se je mnozí s různě velkým účinkem snaží regulovat. Regulace probíhá ve chvílích, kdy se člověk snaží ovlivnit své okolí nebo se vlivem okolí musí přizpůsobit dané situaci. Nejčastěji lze tuto situaci vidět u politiků či prodejců.

Z porovnání neverbální s verbální komunikací podle většiny vědců vyplývá, že je více ovlivnitelná vnějšími vlivy, má méně zakázaných oblastí, nemá jazykové bariéry, je emotivnější, bohatší a košatější, ale méně určitá a

přesná, více ji užívají ženy,... Její důležitou vlastností je pravdivost, pokud není v rozporu se slovy. Při dlouhodobém nesouladu verbální a neverbální komunikace je pravděpodobnost, že jedinec uvěří spíše řeči těla než slovům, pětkrát vyšší. (Vymětal, 2008) Tento fakt ve spojení se současnou společností vytváří ze znalosti neverbální komunikace velkou konkurenční výhodu a proto se zvláště v posledních dvou desetiletích její studium rozšířilo. Díky počátečnímu intenzivnímu zájmu ze strany široké veřejnosti, ale i nástupu špatně vyškolených lektorů, také došlo ke splynutí pojmů neverbální komunikace a řeč těla. „*Interpretace tělesného výrazu začala nabývat podobu technického přístupu a mechanického přiřazování významů.*“ (Tegze, 2003, str. 3) Dnes je na každém z autorů výukových publikací, co přesně zahrne do výkladu. Mnohé problémy v životě člověka jsou tak následky špatně pochopených situací vycházejících z nesprávných představ o fungování neverbální komunikace. Většina představ je přejata a nevyhází tak ze zkušeností, nejsou podrobeny prověřování ani analýze. Často mají podobu dogmatických názorů převzatých z knih, od „zkušenějších“ rodičů, přátel, a jiných významných lidí, kteří přesahují naše intelektové možnosti.

Podle Oldřicha Tegze lze toto stereotypní chování pojmenovat jako „falešné představy“. Tyto lze rozdělit podle účinků, které by nám pochopení neverbální komunikace mělo přinést. (Tegze, 2003, str. 7–10)

- „*Umět trvale skrývat před ostatními, co prožíváme, co cítíme,...*“ Toto přání vyjadřuje chtíč vědět mnoho o ostatních ale nedat nic najevo o sobě. Tento mýtus padá se zjištěním, že „vše vyjde dříve či později na povrch“. Záleží jen na době, intenzitě a schopnosti pozorovat.
- „*Nabytím dostatečných vědomostí získáme trvalou převahu a moc nad ostatními, protože budeme vědět, co si myslí a cítí.*“ Tento mýtus naráží na to, že nejenom my ale i ostatní hodnotí a myslí.
- „*Pokud vstřebám všechny informace o neverbální komunikaci, dostaneme se do role nadčlověka, pro kterého její zákonitosti nebudou platit.*“ Tento postoj je již z principu naivní.

- *„Co platí jednou, platí v nezměněné podobě vždy.“* Domněnka, že existuje jeden význam, který se přiřadí určité situaci, postoji, výrazu nebo jinému signálu těla bez ohledu na jedinečnost osobnosti a situace, je nesprávná. Vždy je potřeba přistupovat k novému podmětu bez osobnostních, sociálních nebo společenských „falešných představ“.
- *„Člověk je naprosto jedinečná a neopakovatelná osobnost.“* Člověk přistupuje ze svých zkušeností k ostatním s vědomím, že jsou, minimálně, odlišní vzhledově. Díky převzatým zkušenostem ví, že se lidé liší také povahově a proto mnozí docházejí k myšlence neopakovatelnosti a jedinečnosti. Lidská odlišnost je však jen minimálně dána předem, nejvíce ji ovlivňuje prostředí a kultura, v níž jedinec vyrůstá a žije. Každý člověk prochází stejnými vývojovými fázemi, plní stejné vývojové i společenské úkoly. Jeho prožívání má stejný fyziologický základ a stejně široké spektrum emocí jako u ostatních.
- *„Kultura a společenský systém může rozhodnout o existenci a neexistenci základních lidských emocí.“* Toto tvrzení ostře hraničí s lidskou svobodou vlastních pocitů a projevů. Žádná politická ideologie nemohla nikdy nařizovat a zlomit touhu lidí po svobodě, naopak společnost si sama nastavuje hodnocení člověka a význam jeho chování, jež následně utváří kulturu.
- *„Slepá víra, že existuje něco nebo někdo, kdo za nás může v našem životě něco udělat.“* Tento závěr vychází částečně z lenosti člověka a částečně z hledání jednoduchého návodu na úspěšný život. Pravdou je, že nic takového neexistuje a je tedy potřeba stále zkoumat svět okolo a učit se z něj.
- *„Bez přímého kontaktu s člověkem, bez osobní výpovědi můžeme dojít k jeho důkladnému poznání.“* Žádný souhrn předem daných poznatků nemůže charakterizovat chování člověka ani situaci, vždy je nutný individuální přístup.

2.3 Kanály neverbální komunikace

Kanály jsou projevy neverbálního chování skrz určitou část lidského těla. Rozlišujeme je podle prostředků, jimiž člověk vysílá do okolí signály, jestli jsou nevědomé nebo vědomé,... V užším slova smyslu se dá hovořit o řeči těla, kdy veškeré dorozumívání probíhá jen pomocí pohybů člověka, jako jsou gesta, mimika, doteky, činnosti očí,... „Člověk tedy mluví i když mlčí“, protože komunikuje jeho tělo. Pokud jsou signály vysílané tělem a řeč v dlouhodobém nesouladu, dochází k nesrozumitelnosti sdělení a celkovému zpochybnění mluvčího. Na komunikaci jen za pomoci gest je založeno výtvarné, hudební, taneční umění a pracuje s ním také umění dramatické.

V širší slova smyslu lze k řeči těla přiřadit i oblečení, barvy, vůně, společenské chování, nebo třeba úpravu místa kde se odehrává komunikace. Tehdy můžeme mluvit o neverbální komunikaci osobnosti, osobním tedy profesionálním image. Pro toto pojetí má neverbální komunikace větší vypovídající schopnost o mluvčím než předem připravený verbální projev a diplomatické fráze.

Pro tuto práci bude neverbální komunikace rozdělena na: posturologii, proxemiku, kineziku, gestiku, haptiku, mimiku, oční kontakt, chronemiku a paralingvistiku. V další kapitole bude vysvětlen význam symbolů a barev pro neverbální komunikaci. Poslední kapitola v této části se bude zabývat neoddelitelnou rolí oblečení v projevu neverbální komunikace.

2.3.1 Posturologie

Podle Vymětala (2008) se posturologie se zabývá komplexně držením těla, jeho napětím nebo uvolněním, náklony, polohou rukou, nohou, hlavy, směrem natočení těla a konfigurací všech částí těla. Tato vědní disciplína vychází ze základního poznatku, že *„lze nemluvit, ale nelze nezaujmout žádnou polohu těla a žádný postoj!“*. *„Je možno se domnívat, že to, co vyjadřujeme tělesnou polohou–fyzickým postojem člověka, je statickým zachycením toho, co*

v dynamickém pohledu zachycujeme jako vzájemný pohyb. Tělesná poloha naznačuje nejen to, co se nyní s danou osobou děje, ale i co se s ní dělo v předcházející chvíli a do jisté míry i to, co bude následovat v příštím okamžiku.“ (Křivohlavý, 1988, str. 60) Posturologie stejně jako ostatní ovlivňuje velké množství faktorů jako je momentální vnitřní rozpoložení, temperament, výchova a kulturní vliv, aj. Na význam tělesných poloh lze nahlížet podle kontextu jako: izolovaný postoj jednotlivce, postoj v kontextu komunikace s druhým, nebo postoje v skupinové interakci. Poloha jednotlivých částí těla a signály tak vysílané vyjadřují postoj, který jedinec v určité sociální interakci zaujímá a kterým vyjadřuje názor k okolnímu dění. Z těchto signálů lze také poměrně snadno vyčíst, jak si jedince partner nebo přítomní cení a považují, nebo jak férově či neférově se zachovali. V komunikaci dvou a více osob je důležitý soulad, protože vzájemné postavení vytváří sympatie a možnost vzájemného porozumění. K podpoření komunikace se také užívá zrcadlení postojů a pohybů partnera. Jako příklad zrcadlení lze uvést situaci, kdy si dva lidé sdělují nějaké těžkosti a vzájemně přitom pokývují hlavou nebo mají hlavy svěšené a dívají se před sebe s výrazem zaujetí. V posturologie je veliké množství pozic, které mají v odlišných situacích různé významy, nebo naopak stejný význam v různých situacích, jako je například otočení se k partnerovi zády, zaklonění se dozadu.

První informací o člověku, která působí po celou dobu sociálního kontaktu je jeho vnější vzhled. Je obecně známo, že atraktivně vypadající partner působí přesvědčivěji nebo, že nám vzhledově i vzezřením podobná osoba (fyzické vzhled, podobné oblečení, ...) působí důvěryhodněji.

Jaro Křivohlavý (1988) rozlišuje neverbální projevy v posturologii na:

- **vzhled** – zevnějšek může být pečlivě upravený, v mezích normálu nebo zanedbaný
- **fyzický postoj** – je příliš uvolněný, přirozený nebo nepřirozeně strojený
- **pohyby rukou** – zde se rozlišuje výrazná nehybnost - utlumené pohyby, normální pohyby a nadměrně živé - prudké pohyby

- **pohyby těla** – rozeznáváme klid, standardní pohyby nebo výrazný motorický neklid
- **pohyby nohou** – zde se rozlišuje stálý klid - téměř bez hnutí, normální pohyby a nadměrná hybnost
- **pohyby hlavy** – hlava může být v naprostém až strnulém klidu, mít normální pohyby nebo mít výraznou pohyblivost
- **gestikulace** – téměř žádná, běžná nebo přemrštěná gestikulace
- **mimika dolní části obličeje (oblast úst)** – rozděluje se na stavy, kdy jsou pohyby výrazně potlačeny, na normální pohyblivost a na mimořádnou pohyblivost
- **pohledy (aktivita v oční oblasti)** – pohyby očí se mohou dělit na minimální, v mezích normálu nebo nadměrnou živost pohybu očí
- **mrkací pohyby** – ty mohou být minimální, normální nebo s vysokou frekvencí mrkání
- **mimika horní části obličeje (partie obočí a čela)** – zde se rozděluje téměř naprostá nehybnost, normální aktivita a mimořádně živá činnost

Z fyziologického pohledu se u člověka rozeznávají tři základní polohy: vstoje, vsedě a vleže. Při každé z nich může jednotlivec tělem zaujmout rozmanité polohy a díky kombinaci poloh různých částí těla, můžeme mluvit o schoulení se, vzpřímení, předklonu, nakročení,... V soukromí člověk zaujímá také odlišné postoje ve společnosti jiných lidí, to se projevuje hlavně v postojích vstoje nebo vsedě. Způsob vzájemné komunikace se také liší v závislosti na množství účastníků v ní, každý musí udržovat určitou společenskou normu a zásady. Vzájemná poloha dvou jedinců se řídí podle toho, o čem hovořící mluví, a jak moc chce naslouchajícího přesvědčit. Naslouchající zase může polohou vyjadřovat svůj názor na téma. Při setkání se třetím členem se do vzájemné komunikace prolíná i potřeba dát najevo, že je nebo není vítán. Nejčastěji se tak děje odklonem nebo jemnější formou, kdy

jeden zaujme stejnou pozici těla jako ten jemu blízký. Pokud komunikace probíhá vsedě, mohou její účastníci zaujímat různé pozice na svých židlích, nebo s židlemi hýbat.

Posturologie tedy hraje v mezilidské interakci velmi významnou roli, naznačuje, o jaký druh komunikace jde, jaká je současná atmosféra a jak se bude vyvíjet.

2.3.2 Proxemika

Proxemika je druh neverbální komunikace, kterým se rozumí vzájemná vzdálenost dvou a více lidí v určitém společném prostoru. Do předmětu studia se řadí vzdálenost dvou jedinců jak v horizontálním tak i ve vertikálním směru. Pojem „proxemika“ byl poprvé uveřejněn v roce 1966 americkým antropologem Edwardem T. Hallem. (Křivohlavý, 1988)

Studium chování člověka v prostoru při sociální interakci vychází z pozorování a zkoumání teritoriálního chování zvířat. Teritorium je obvykle definováno jako území, soukromá oblast, kterou se člověk nebo živočich brání před ostatními. V lidské společnosti se teritorium modifikovalo z prostého vytyčení území do tří možných typů. (DeVito, 2008)

- **primární teritorium** – vlastní území jako je vlastní pokoj, kancelář, židle, stůl,...
- **sekundární teritorium** – toto území není výhradně vlastní, ale jedinec si ho přisvojuje, stůl v kavárně, místo ve školní lavici, trávni před domem,...
- **veřejné teritorium** – otevřené všem lidem, například kino, nákupní centrum, plavecký bazén,...

Prostor je tedy zvláště důležitým faktorem pro život. K vlastnímu teritoriu se také řadí základní zóny, které člověk kolem sebe vnímá a udržuje.

Nejvíce jsou kontrolovány malé vzdálenosti do 1 až 2 metrů, ve kterých může dojít k přímému kontaktu nebo psychickému a fyzickému ohrožení. Jedinec, který pronikne za osobní hranice druhého, vyvolá vždy bezděčnou reakci následovanou fyziologickou odezvou. To může být jakýkoli signál, pohyb rukou, zakymácení těla, otočení hlavy, mimický projev, odkašlání, nadechnutí, ztuhnutí, atd. až po celkovou aktivizaci těla pro boj. (Tegze, 2003)

Z teorie proxemiky vyplývá dělení na čtyři základní zóny (DeVito, 2008, Mikuláščík, 2010) :

- **intimní zóna** – vzdálenost komunikujících je do 60 cm, zde je přítomnost druhého člověka nepřehlédnutelná a její porušení na veřejnosti je nepřijatelné.
- **osobní zóna** – vzdálenost komunikujících je od 60 cm do 1,2 m, tato vzdálenost vymezuje osobní prostor, který se každý snaží udržovat neporušený a vpouští do něj jen vyvolené.
- **společenská zóna** – vzdálenost komunikujících je od 1,2 m do 2 m (až 3,6 m), v této vzdálenosti se odehrává většina společenské komunikace a přístup do ní má většina
- **veřejná zóna** – vzdálenost komunikujících je od 3,6 m do 7,6 m (i více), tato vzdálenost zaručuje bezpečí

Přestože se mnozí psychologové a vědci shodli na pevném rozložení zón, v dnešní době se tyto vzdálenosti mění a hranice splývají. Výše zmíněné vzdálenosti jsou tedy orientační a záleží jen na individuálním pocitu každého člověka, jakou zvolí. Vzdálenost se může lišit podle mnoha faktorů: národnost, temperament, situace, místo kde dotyčný žije. Ve městech lidé obecně zaujmají bližší vzdálenosti než na vesnicích. Obyvatelé severovýchodních zemí si kolem sebe udržují větší osobní zónu oproti jižním národům, které jsou všeobecně živější. Velmi častý je při setkání dvou osob, odlišně vnímajících osobní prostor, tzv. proxemický tanec. Tento jev popisovaný v psychologii spočívá v neustálém oddalování a přibližování se komunikujících osob.

Nejčastěji je to vidět například při setkání „seveřana“ s Italem. Větší vzdálenost udržuje člověk také při prvním setkání, při komunikaci s lidmi se špatnou pověstí, nějak ocejchovanými,... Při druhém setkání, nebo čím jsou lidé si známější, tím se také zmenšuje vzdálenost výraz komunikace. (Vymětal, 2008, DeVito, 2008, Mikuláščík, 2010)

Proxemika se nejvíce objevuje v společenské komunikaci na pracovištích, ve formálních situacích, ve škole,... Její užívání by mělo být samozřejmé, ale často, zvláště v hromadné dopravě nebo na místech s vysokou koncentrací lidí, není možné dodržovat vzdálenosti určené kulturou a dochází tak k nepříjemným situacím. Pohyb v prostoru (vzdalování a přibližování) také umožňuje regulaci intenzity kontaktu. Při přemíře podmětů se jedinec automaticky vzdálí, pokud tráví delší dobu v přeplněné a hlučné společnosti, mívá následně silnější potřebu si od okolí odpočinout. Naopak, pokud je v prostředí poprvé, něco z okolí ho zaujalo nebo se cítí ohrožen, přirozeně se snaží přiblížit k společnosti. (Tegze, 2003)

Vertikální komunikace znamená změnu výšky ve prospěch vytvoření určitého společenského statusu nebo nadřazenosti. V lidském prostředí to může být vyšší ředitelské křeslo, učitelská katedra, stupínek, podium nebo třeba akt vystoupení vítěze na „bednu“. (DeVito, 2008)

2.3.3 Kinezika

Je jednou z oblastí neverbální komunikace, která hodnotí pohyby těla. Základ jejímu studiu byl položen v roce 1867 kdy francouzský fyziolog G. B. Duchenne publikoval svoji práci o celkovém pojetí činnosti svalového aparátu člověka. V kinetice se jedná o spontánní činnost spojenou s koordinací celého těla nebo jen určitých částí v sociální interakci. Do pole zkoumání kinetiky patří mimo chůze také styl sezení, způsob stání, a celková šála doprovodných pohybů. Pokud se jedná o pohyby jen určitých částí těla, setkáváme se s označením speciálním (mimika, gestika). Kinetické pohyby ale nemají význam gest na rozdíl od mimiky a gestiky, které fungují jako dokreslující

prvky neverbální komunikace. Přesto koordinace těla vytváří charakteristické pohyby, specifickou eleganci a šarm, které identifikují každého jedince zvlášť. Například blízkého člověka lze poznat na dálku podle jeho charakteristické chůze, mnoho jedinců má také charakteristické pohyby, které se projevují například ve stresu (škubání ramenem, dotyky uší nebo nosu,...). Z kinetických vzorců lze vysledovat např. zdravotní stav osoby (jeho zlepšení nebo zhoršení), nebo náladu. Mnoho výzkumů dokázalo vliv nálady na celkový rozsah a typ pohybů. (Křivohlavý, 1988)

V období zvýšeného psychického napětí třeba při důležitém rozhovoru se ve svalstvu objevují elektrické impulsy a dochází k většímu počtu mimovolných pohybů. Stresové situace dokáží vyvolat v jedinci velmi silnou odezvu, která může znemožnit jeho vnímání a celkovou komunikaci. Celkový rozsah pohybů v komunikaci také ovlivňuje znalost tématu. Zjistilo se, že mluvčí, kteří měli velké vyjadřovací schopnosti a mluvili o známém tématu, gestikulovali velmi živě. Pokud však museli hovořit o něčem neznámém, docházelo u nich k rychlému úbytku gestikulace i jistoty. U jedinců s nízkou vyjadřovací schopností byl trend zcela opačný. Čím hůře se vyjadřovali, tím větší a živější byla jejich gestikulace. (Křivohlavý, 1988)

„Při zkoumání toho co se při pohybech děje, nestačí brát v úvahu to, co je možno vystihnout krátkodobým filmovým záběrem, ale je třeba uvažovat o tom, co určitému pohybu předcházelo a co po něm následuje.“ (Křivohlavý, 1988, str. 68)

Složení pohybů

- **bodové činnosti** – uchopení předmětu, trvají sekundy až desítky sekund
- **pohybové pozice** – sledujeme celý pohybový děj (mytí, oblékání, trvají 5-20 minut)
- **pohybové prezentace** – pohyb po určitou dobu nebo trvající i hodiny (např: od vstupu do ordinace až po odchod)

Pozornost se v kinetice věnuje nejenom samotnému pohybu, ale i druhu končetiny, kterou byl pohyb proveden, době trvání a celkovému rozsahu (do šíře prostoru). Také se sleduje, kdy pohyb začal a jak dlouho trval, jakou měl akceleraci (rychlost), kde nastal vrchol, kdy byl jeho konec. Pokud jsou dva lidé spolu v kontaktu, můžeme u nich pozorovat soulad nebo nesoulad, koordinaci či diskoordinaci a také jejich harmonii nebo disharmonii. (Křivohlavý, 1988)

Pohyby člověka mohou být hodnoceny jako: plynulé, harmonické, rychlé, pomalé, ochablé, uspěchané,... Člověk s prudšími pohyby může být prudší ve většině svého jednání i řeči a naopak, člověk klidný může být mírný ve veškerém svém chování. Při vzájemné komunikaci dvou jedinců se velmi často také zkoumá jev napodobování neboli imitace protějšku. Při vědeckém pozorování se zjistilo, že často pohyb produkovaný jedním jedincem přebírají i ostatní v komunikaci. Při interpretaci je třeba být opatrný, gesta i spontánní pohyby se nedají interpretovat jednoznačně. Je třeba vycházet z kontextu a porovnávat celkově neverbální chování. Tentýž obsah může být sdělen různými pohyby a také může vyvolat v různých situacích odlišnou interpretaci (člověk může např. ukázat směr hlavou, rukou, prstem, nohou atp. (Mikuláščík, 2010)

Kinezika a její znalost je důležitým prvkem pochopení vzájemné interakce mezi lidmi a pro jedince, kteří dokážou velmi přesně odhadnout emocionální stav podle celkového rozsahu pohybů, je to veliký přínos.

2.3.4 Gestika

Tento pojem se řadí k nejvýznamnějším z hlediska dorozumívání. Jde o záměrné pohyby rukou, hlavy, obličeje, nohou a o dýchání, které dokreslují verbální komunikaci nebo ji úplně zastupují. Často je gestika zařazována do kineziky a nebo naopak vyčleňována pro svou specifickou a výraznou sdělovací účel. V sociálních vztazích mají gesta často předem domluvený a ustálený smysl, jako je podání ruky nebo charakteristické postupy v náboženských

rituálech. Stejně jako slova mají také gesta určitou kulturní závislost, kterou se je třeba učit a chápat v kontextu dané země. Spolu s mimikou je gestika považována za vývojově starší, předchází verbální komunikaci a je společná u živočichů i člověka. Ve středověku byla považována za nejdůležitější a neoddělitelnou složku rétorického umění.(Mikuláščík, 2010, Křivohlavý, 1988)

Gesta můžeme rozdělit podle toho, čím jsou vyjadřována. Nejvíce se na druhých všímáme jejich obličej, zvednutého obočí, sraštělého čela, ohrnutí nosu, mrkání, „očí v sloup“, sevřených rtů, atd. K obličejí se také přiřazují pohyby hlavy. Později se zkoumá celé tělo a jeho postoj spojený s pohyby. A nakonec jsou důležité pohyby rukou, dlaní a prstů.

Gesta se užívají k popisu (rovně, vpravo, takhle, atd.), vyjádření vlastností (malý, velký, kulatý,...) nebo významu idejí („to se mi nelíbí“, „jestli to uděláš, tak...“) aby posluchač lépe pochopil, co je mu sdělováno. Někdy si ovšem mluvčí nemusí uvědomit, že svůj projev doprovází gesty proto je gestika nevědomá nebo dokonce protichůdná. Jako příklad lze použít situaci, kdy je na dotaz o ceně sděleno, že to „nic nestojí“ ale pohyb ruky říká „dej“. (Mikuláščík, 2010, Křivohlavý, 1988)

Velké rozdíly v gestikulaci jsou hlavně mezi národy. Zatímco na severu se gesta omezují na vzdálenost paže a jen v minimálním množství, na jihu se celkové množství posunků geometricky zvětšuje. Jan Vymětal (2008) tvrdí, že když Fin udělá jeden pohyb rukou, Ital jich za stejnou dobu zvládne 80, Francouz 120 a Mexičan dokonce 170. Tento závěr je poněkud zvláštní, protože záleží vždy na individualitě jednotlivce, ale potvrzuje obecné pravidlo, že čím jižněji, tím více se gestikuluje. Užití prstu k ukázání na objekt zájmu je v Evropě zcela běžné, naproti tomu v Turecku je to považováno za urážku (zde se ukazuje hlavou). Roztažení prstů do tvaru „véčka“ je u nás považováno za znak vítězství, v Itálii se jedná o urážlivé gesto. Naše zamávání si Řekové mohou vyložit ve smyslu „vem tě čert“. V Japonsku není pokývání hlavou považováno za souhlas ale posluchač tak vyjadřuje pochopení obsahu, nesouhlas není vyjádřen pohybem hlavy do stran, ani verbálně, ale kýváním

trupu dopředu a dozadu. Bulharsko je naopak specifické pokýváním hlavy pro vyjádření nesouhlasu a zakroucením pro souhlas. (Vymětal, 2008)

2.3.5 Haptika

Termín do sociální psychologie zavedl v 19. století lingvista William Austin. (Křivohlavý, 1988) Jedná se o formu neverbální komunikace probíhající bezprostředním tělesným kontaktem, převážně hmatem. Haptika patří do složky komunikace tzv. kontaktního chování jedinců. Pokládá se za nejjednodušší a nejstarší formu kontaktu mezi živočichy a je také první formou „dorozumívání“ v lidském životě. Většina informací o okolí je předávána pomocí největšího hmatového smyslu, kůže, která je citlivá na teplo a tlak. Množství přijímaných podnětů závisí na množství nervových zakončení v určitém místě na lidské kůži. Nejméně citlivý je trup těla, naopak k nejcitlivějším patří ústa a jazyk, obličej, ruce a nohy. Toto rozdělení vychází z poměru potřeby jednotlivých částí k existenci a přežití a našeho vývoje. (Tegze, 2003) Hmatem (dotyk rukou či prsty), který se rozvíjí dříve než ostatní smysly, jsme schopni vnímat tvar, strukturu povrchu, mechanické vlastnosti jako je pružnost, pevnost, vzdálenost objektů. Tato schopnost nám hned po zraku přináší nejširší spektrum podnětů a informací.

Díky této vlastnosti hmatu mohl vzniknout specifický způsob písma tzv. Braillovo slepecké písmo. Tento systém znaků je určen pro lidi nevidomé, slabozraké a se zbytky zraku, kteří jsou kvůli svému handicapu ochuzeni o vizuální podobu písma. Louis Braille, sám nevidomí, upravil a zdokonalil na počátku 19. století starý a nepoužívaný systém tzv. nočního psaní navrženého Charlesem Barbiera de la Serre. Písmo tak funguje na principu plastických bodů vystupujících z papíru či jiného materiálu, které čtenář vnímá hmatem. Každý znak se sestává z obdélníkové mřížky o šesti bodech v rozložení 2×3 v níž se střídají vystouplé body s hladkými plochami. Kombinací všech bodů lze dosáhnout 64 znaků, zahrnujících velká i malá písmena, interpunkci

a číslice. Toto písmo je příkladem binárního kódu používaného mimo svět počítačů. (SONS ČR)

„Výzkumy v oblasti doteků zjistily, že existují některé části lidského těla, kterých se dotýkáme více. Někteří lidé se dotýkají ostatních více než druzí, muži se častěji dotýkají žen, atd.“ (Vymětal, 2008, str. 66) Doteky a dotýkání jsou tedy typickým lidským projevem, patří ale vždy do osobní sféry komunikace. Každý jedinec má svou přijatelnou hranici, po kterou doteky toleruje. V publikacích autorů Milana Mikuláščíka nebo Jana Vymětala jsou určena tzv. doteková pásma těla, která jsou rozlišována v mezilidské komunikaci.

- pásmo společenské, profesionální a zdvořilostní (zde se užívají převážně ruce a paže)
- pásmo osobní a přátelské (paže, ramena, vlasy, obličej)
- pásmo intimní, erotické a sexuální

Při doteku má také velký význam část těla, kterou se osoba dotkla částí těla jiného člověka a o jaký druh doteku šlo (přímý, nepřímý). Doteky zprostředkovávají projevy přátelství, emocionální jistoty, bezpečí i varování a ohrožení. Mohou být neformální, formální, přátelské i nepřátelské, mohou mít různou intenzitu i podtext. „Některé kontakty mají smluvený nebo formalizovaný charakter, např. lékařské vyšetření, držení při tanci, ...“ (Vymětal, 2008, str. 66) V sociální interakci se doteky dělí na přátelské (objetí, pohlazení,...) a nepřátelské (pohlavek, strčení do druhého,...). Většina psychologů se shoduje, že na lidském těle existují zóny, které jsou vnímány jako povolené nebo zakázané pro doteky druhých lidí. Význam dotyků a jiné haptické komunikace lze velmi často rozlišit pouze pohledem (poplácání po rameni - uznání, podržení za zápěstí – výhružka).

Význam dotyků podle DeVita.

- vyjádření pozitivní emoce
- prostředek pro hravost (např. dětské škádlení)

- prostředek k ovládnutí nebo usměrnění chování
- význam tzv. rituálního dotyku (pozdrav, loučení, podání ruky,...)
- užití jako „funkční dotyk“ (odstranění smítka z oděvu, pomoc při vystupování)

Veškerý lidský kontakt podléhá konkrétní situaci, prostředí, sociálním vztahům nebo dané kultuře. Obecně platí, že jižní národy jsou charakteristické velkou mírou dotyků, gestikulací a zaujímáním pozice než lidé ze severní části. Ve společnosti se nejvíce setkáváme s podáním ruky, které je v Evropě považováno za společensky přijatelný pozdrav. V zaměstnání, kde důležitou roli hraje především formální chování, je nejčastějším kontaktem podání ruky, poplácání po paži či ramenu. V pásmu osobním a přátelském se lidský kontakt stává nebytnou potřebou pro utváření sociálních kontaktů a vývoji jedince. Nedostatek přímého fyzického kontaktu hlavně v dětství vede k citové deprivaci dítěte. (Tegze, 2003) Haptika je tedy jedním z nejdůležitějších prvků mezilidské komunikace a bez možnosti dotýkat se by člověk ztratil velkou část ze své schopnosti orientovat se v prostředí.

2.3.6 Mimika

Mimika je vědomé i nevědomé vyjadřování emocí výrazem tváře, způsobené stahy obličejových svalů, které jsou nevýraznějším sdělovacím prostředkem. Spolu s gestikulací a očním kontaktem patří k nejdůležitějším složkám neverbální komunikace. Jak bylo napsáno v úvodu, mimické projevy spolu se zvuky byly prvním komunikačním prostředkem lidí před vývojem řeči. Lidskou mimikou se zabýval Charles Darwin a Jan Evangelista Purkyně. Dnes je mimika mimo běžného kontaktu mezi lidmi také důležitou složkou hereckého umění, pantomimy i živého vyjadřování.

Obličej je nejvíce individualizovanou a nejcharakterističtější částí těla s bohatou muskulaturou, který oproti ostatním živočichům nepokrývá srst.

Díky množství mimického svalstva je člověk schopen vyjádřit více než 1 000 různých emočních výrazů, nejvíce se na tom podílejí ústa a oči. (Křivohlavý, 1988) Činnost mimických svalů je natolik rychlá, že různé výrazy mohou být vytvářeny v minimálním časovém úseku. Obličejové partie také jako jediné dokážou vyjádřit míru pocitů jako je potěšení, sympatie, zatím co zbytek lidského těla takové schopnosti nemá. Obecně platí, že horní část obličeje je aktivnější než spodní. Ústy a jich okolím člověk signalizuje nejvíce radost, naopak oči a čelo jsou prostředkem pro vyjádření nepříjemných psychických stavů. „*V odborné literatuře se uvádí, že v 79% stačí vidět čelo osoby a obočí, abychom identifikovali překvapení, v 69% rozeznáváme strach a smutek pouze z očí, v 98% stačí vidět dolní část obličeje, abychom rozeznali štěstí.*“ (Vymětal, 2008, str. 62) Díky jednoduchosti a jasnosti nejsou mimické výrazy závislé na jazyku ani kultuře, takže mohou fungovat v dorozumívání i tam, kde si lidé jazykově nerozumějí. Důležitost těchto výrazů pro správnou komunikaci, potvrzuje také užívání grafických symbolů (smajlíků) v internetové nebo mobilní komunikaci. (DeVito, 2008)

Mimika vyjadřuje nejen to, co člověk prožívá, ale také to jaký vztah má k objektu, druhému jedinci nebo obsahu sdělení. Velmi často také výraz obličeje změní individuální pocity jedince a kvalitu emočního stavu. Mimika má také svoji specifiku v tom, že nemusí vyjadřovat jen momentální ale i dlouhodobý duševní stav charakteristický pro jedince a také nemusí stoprocentně vyjadřovat prožitek (usmívající se jedinec, který je kárán). Díky tomu, že se člověk učí systému neverbální komunikace od narození, je později schopen „*projevovat své emoce společensky přijatelnými způsoby*“ a v případě potřeby i klamat. (DeVito, 2008, str. 158) Stejně jako ostatní části neverbální komunikace je i mimika stejná pro všechny lidi na zemi ale je velmi ovlivněna danou kulturou. Bohaté variace v různých kulturních prostředích jsou spíše reakcemi přípustnými na veřejnosti než rozdílnost v projevech lidských emocí.

Podle Vymětala (2008) lze z mimiky obličeje identifikovat základní primární emoce:

- radost – smutek (z 90%)
- klid – rozčilení, vztek, rozzlobení (z 60%)
- strach a bázeň – pocit jistoty (z 58%)
- spokojenost – nespokojenost až znechucení
- zájem – nezájem
- překvapení – splněné očekávání
- štěstí – neštěstí

Mimo tyto primární emoce existují i emoce sekundární, odvozené výrazy obličeje. Sekundární emoce jsou míšením odvozovány z primárních. To se děje hlavně v situaci, která je neurčitá. V obličeji se může zrcadlit i několik emocí naráz (např. úžas a radost). *„Základním mimickým signálem a komunikační zbraní je úsměv. Jedná se o nejvýznamnější neverbální komunikační prostředek, navozující přátelskou atmosféru, překonávající veškeré bariéry, odstraňující nedorozumění, chyby, omyly, trapasy, a mající jednoznačně internacionální význam.“* (Mikuláščík, 2010, str. 108) Úsměv je typickou grimasou pomáhající k radostnému vnitřnímu rozpoložení člověka, navozující dobrou optimistickou náladu i u ostatních. Je spouštěčem zpětné reakce příjemce na komunikaci. Přestože na celé zeměkouli úsměv všichni vnímají stejně, jeho používání se kulturně velmi liší. Američané prosazují životní styl „vždy s úsměvem“, Japonci naopak svoji mimiku výrazně kontrolují a pod úsměvem mohou skrývat i jinou emoci. Němci stejně jako Češi úsměvy šetří.

2.3.7 Oční kontakt (Vizika)

Oční kontakt neboli vizika tvoří jádro neverbální komunikace. Někdy se také zahrnuje do oblasti mimiky jakožto celkového souboru pohybů obličeje. Do viziky patří oči a veškeré jejich okolí (např. pohyby očí, délka očního kontaktu, pohyb víček, změna velikosti zorniček, obočí i okolních mimických svalů). (Vymětal, 2008)

Oční kontakt v lidském životě hraje velmi důležitou roli, většinu spojení s okolním světem získáváme právě zrakem a jeho ztráta patří k největším psychickým i fyzickým omezením. Z hlediska komunikace získáváme pohledem stejné množství informací, jako jím i vysíláme a má tak klíčový význam v sociálním chování. Zrak člověku umožňuje zachycovat obrazy okolního světa, které mozek uloží a může později na základě nového vizuálního podmětu určitého pohybu očí vyvolat. „*Pohled vzhůru stimuluje vizuální paměť, zrakové představy, konstruování skutečnosti. Člověk si vybavuje naučený text, popisuje místo z dovolené nebo přesně vidí čísla,...*“ (Tegze, 2003, str. 325) Oči tedy slouží jako přijímače stejně jako vysílače a vypovídají i o osobnosti a psychickém stavu pozorovaného i pozorovatele. Mnohdy jsou oči jedinou částí lidského těla, která komunikuje a jediný pohled může vyjádřit více než slova. To také potvrzuje množství frází jako třeba: dívat se zasněně, probodnou druhého pohledem, někoho prokouknout, dívat se skrz,... (Mikuláščík, 2010)

Mezi hlavní funkce pohledu patří kontrola vazby mezi jedinci, kontrola zpětné vazby, regulace množství informací, reflexe vlastních pocitů nebo myšlenek, organizaci konverzace anebo jsou prostředkem k zahájení nebo odmítnutí konverzace. Signály, které se předávají očním kontaktem, se liší v charakteru pohledu, délce kontaktu, směru, psychickém rozpoložení jedince, atd. Při pohled vzhůru dochází v mozku k aktivaci vizualizace.

Při hodnocení očního kontaktu se z pohledu psychologie berou v úvahu aspekty jako:

- **zaměření a úhel pohledu**

- **doba trvání** – jde o význam délky očního kontaktu
- **četnost pohledů** – v přímé komunikaci, jde o podíl pohledů mezi jedinci A, B, C,...
- **sled pohledů** – priority v zájmu
- **celkový objem** pohledu na jednotlivý objekt zájmu
- **typ pohledu** – přímo, úkosem, s přivřenými víčky,... Lidé jsou schopni rozlišovat 35 úhlů pootevření víček.
- **průměr zornice**
- **frekvence mrkání**
- **pohyby očí a okolí**

Při rozhovoru se lidé častěji dívají do očí, když poslouchají, než když sami mluví. Dlouze člověk sleduje authority, osoby, kterých si váží a chová k nim úctu nebo u kterých chce vyvolat kontakt. O mluvčím to může vyvolávat dojem, že je sebevědomý, přirozený, přátelský, čestný,... Velmi dlouhý oční kontakt může být projevem drzosti. Naopak krátký pohled může být projevem nesmělosti, opatrnosti nebo snahy něco skrýt. Často se uvádí přímí vliv nedostatečného vizuálního kontaktu (sluneční brýle, zahalený obličej, přehlížení) na posluchače. Ten má pocit, že je více objektem než komunikačním partnerem a následná komunikace se stává nepřesnější, úsečnější a dochází častěji k nedorozuměním. (Křivohlavý, 1988) Mnoho autorů rozděluje procentuálně délku očního kontaktu v konverzaci a podle toho určuje typ komunikace. Přesné rozdělení však není vždy možné, protože závisí na konkrétní situaci, momentálním stavu mluvčího i příjemce a míry záměrného působení. Přesto existuje několik charakteristických signálů očí, které mají různé významy (Vymětal, 2008):

- **upřený pohled, uvolněné obličejové svaly, minimum mrkání** – pozitivní dojem, obdiv, zamilovanost ale i agresivita a výhrůžka

- **pohled úkradkem, z boku, šikmý** – snaha o utajený pohled, ostych, rezervovanost, neupřímnost,...
- **přehlížení, ignorování, přezírání pohledem** – vysoká nadřazenost, pohrdání, nejistota, arogance, soustředění se
- **pohled vzhůru** – pohrdání, nadřazenost, podceňování,...
- **pohled dolů** – podřízenost, ústup, bázlivost
- **vykulené oči** – překvapení, spikleneckví
- **přivřené oči** – rezignace, lhostejnost, únava, podezřívavost,...
- **zúžený pohled** – koncentrace, tvrdohlavost, rozhodnost, zlost,...

Mezi další charakteristické pohledy patří ty, jež jsou ovlivněny délkou kontaktu. 1-2 sekundy a pohled stranou, na jiné místo obličeje, nebo úplně mimo, znamená vyrovnanou osobnost. Tři a více sekund trvajících oční kontakt obvykle naznačuje zájem, mnohdy je to také znak zvýšeného napětí, podrážděnosti, provokace. Okamžité ucuknutí pohledu při kontaktu je známka skrývání pocitů pozorovaného. Při studiu neverbální komunikace při lhaní byl také zmíněn význam pohybu očí do stran. K charakteristickým pohledům a pohybům očí se také řadí pohyby okolních mimických svalů a obočí, které ve spojení s okem vytváří další škálu emočních projevů.

Zraková komunikace se liší v závislosti na kultuře a pohlaví komunikujících. Přímý oční kontakt je ve většině zemí považován za projev upřímnosti a je vyžadován společností (Evropa, Severní Amerika, Kanada). V Americe je to projev poctivosti a přímosti, Japonci ho naopak považují za projev nedostatku úcty. (DeVito, 2008) Existují i země kde je oční kontakt mezi určitými jedinci nevhodný (arabské státy) nebo přímo zakázaný (v Japonsku nebo Indonésii je přímý pohled na výše postavenou osobu zakázaný). (Vymětal, 2008) Je tady na každém jedinci, aby našel v různých situacích vhodný poměr délky a typu očního kontaktu.

2.3.8 Chronemika

Tento úsek neverbální komunikace se zabývá časem, tím jak s ním člověk hospodaří, jako si ho organizuje, jak je dochvilný nebo kolik času věnuje jednotlivým problémům nebo osobám. Chronemika se také zabývá tím, zda člověk úmyslně při komunikaci čas protahuje, nebo naopak rozhovory zkracuje a snaží vše co nejrychleji vysvětlit. Lidé, kteří umí čas využívat, mají velikou výhodu a jejich vnější vnímání je pozitivní. (Mikuláščík, 2010)

Velmi důležitým prvkem časové komunikace je čas psychologický. Toto je relativní pojem, který přičítáme současnosti, minulosti a budoucnosti. Z minulosti známe děje, které již uplynuly, z kterých poznáváme historii a učíme se z nich. Současnost znamená tady a teď, neexistují plány do budoucna. Budoucnost znamená plánování, vytváření časových os pro blízká i vzdálená období. (DeVito, 2008)

Čas je také silným prvkem mezilidské komunikace a například dochvilnost mnoho vypovídá o druhých. Opoždění může mít nejrůznější dopad na celkovou situaci a může vyvolat dojem nespolehlivosti či nedůležitosti. Dopad se v dané chvíli bude lišit podle společenského postavení jednotlivce, důležitosti situace, sociálními vztahy, nebo povahami jedinců. Postoj k času se liší také v různých kulturách a zemích. Někde není tolerované žádné zpoždění jako v Japonsku, Německu nebo Francii. V Indii se dohodnutá doba dodržuje také s přesností, ale mnohdy se naopak mění celé termíny nebo místa schůzek. Ve zbytku zemí se tolerované zpoždění pohybuje od 5 do 15 minut, v Jižní Americe a Španělsku je to 20 minut a v Rusku se přesnost dohodnuté doby pohybuje okolo jedné hodiny. Při předem dohodnutých významných setkáních bývá ve všech zemích nulové tolerované zpoždění. (Vymětal, 2008)

2.3.9 Paralingvistika

Předmětem zkoumání tohoto vědního oboru jsou „*doprovodné rysy neverbální komunikace, které podstatnou měrou ovlivňují význam a smysl*

komunikování, a to jak na straně odesílatele, tak i na straně příjemce.“ (Vymětal, 2008, str. 115) Jde tedy o soubor vokálních (hlasových) projevů, které dotvářejí celkový rámec verbální komunikace, a každá změna těchto prvků něco signalizuje. Paralingvistika se tedy pohybuje na hraně mezi verbální a neverbální komunikací.

Jako většina projevů neverbální komunikace může být paralingvistika vyjadřována vědomě i nevědomě. Ve většině sociální komunikace je užívána automaticky a přímo reflektuje aktuální stav mluvčího. „*Dobry řečník je dobrý především díky paralingvistickým prvkům, které uplatňuje ve svém projevu.*“ (Mikuláščík, 2010, str. 103) Jde tedy o jedinečný způsob, kterým mluvčí ovlivňuje a dokresluje svůj verbální projev, a který ho charakterizuje. Jednotlivé složky mluvy pomáhají dešifrovat význam sdělení, postoj řečníka a mohou podpořit pravdivost.

Mezi základní prvky paralingvistiky se podle Vymětala (2008) řadí:

- hlasitost projevu
- výška tónu a barva hlasu
- emoční zabarvení
- intonace
- rychlost, frázování a členění řeči
- kvalita řeči a věcnost projevu
- objem řeči, slovní vata
- plynulost řeči a chyby v projevu
- pomlky

Hlasitost projevu charakterizuje mluvčího a jeho zaujetí, často je prostředkem pro zapůsobení na posluchače a jejich pozornost. Tichá řeč může být znakem nesmělosti, stydlivosti nebo naopak ve spojení s jinými prvky neverbální komunikace projevem důrazu a rozhodnosti. Hlasitý projev zase

signalizuje zaujetí, sebevědomí a uvolněnost mluvčího. Výška tónu a barva hlasu je závislá na individuálním charakteru a vlastním pocitovém vnímání. Hlas může být dunivý, ocelový, jemný, nakřáplý, skuhravý,... Přesvědčivěji působí hlas hluboký, vysoký je naopak projevem slabosti a může být až nepříjemný. Emočním zabarvením hlasu lze vyjádřit osm různých emocí (lásku, hněv, nudu, veselí, smutek, radost, netrpělivost a uspokojení). Někteří lidé mají velmi citlivý sluch k emočnímu zabarvení a dokáží zaregistrovat i sebemenší záchvěv v tónu hlasu. Intonace zdůrazňuje hlasový projev, může měnit význam sdělení, ovlivňuje pozornost a její nedostatek brání v pochopení významu. Intonaci se učí děti na prvním stupni základních škol, kde má rozvíjet jejich vyjadřovací schopnosti. Rychlost, frázování a členění řeči je důležité pro celkové pochopení sdělované informace ale u každého jedince se liší. Několik výzkumů z oblasti psychologie zkoumalo množství slov, které během dne člověk užije. Ženy během dne řekly zhruba 26 000 slov a z hlediska pokusu jsou výkonnější než muži. Ti během dne použijí 10 000 až 12 000 slov. (Křivohlavý, 1988) Do celkového objemu řeči se také řadí tzv. slovní vata. Ta vypovídá o vnitřním rozpoložení jedince a připravenosti ke komunikaci. Jde o různé, těžko popsatelné zvuky, při slovním projevu, které mají svůj určitý význam. Mezi nepoužívanější patří různá povzdechnutí, parazitní zvuky jako je „eee, hmm,...“. Nejčastěji je řečník užívá, když v paměti hledá vhodná slova a formuluje věty, aby zvukem vyplnil ticho, a posluchači jsou upozorňováni, že projev ještě neskončil. Všechny prvky paralingvistiky, jejich zvládnutí, potlačení nebo naopak správné použití má velký vliv na celkový vzhled komunikace. Podrobnější studie všech chyb ukázala, že u normálních lidí je běžná jedna každých 4 až 6 sekund projevu. (Křivohlavý, 1988)

Pro příklad zde bude uveden výběr několika charakteristik mluvčího podle paralingvistických znaků, které se liší podle situace. (Vymětal, 2008)

- **výrazné užívání pauz** – silná vůle, disciplinovanost, malá slovní zásoba nebo slabá výbavnost, afektovanost
- **slabé akcentování** – nezájem, duševní lenost X silné akcentování – bdělost, zájem, živost

- **málo výrazná artikulace** – vada řeči, přirozenost
- **výrazná artikulace** – disciplinovanost, citová bohatost
- **monotónní melodie řeči** – střízlivost, silné ovládní, únava, lhostejnost, skleslost
- **střídavé tempo řeči a frázování** – vnitřní nevyrovnanost, emoční angažovanost
- **pomalé tempo řeči** – rozvážnost, věčnost, únava, vyčerpání, přílišná sebekontrola
- **rychlé tempo řeči** – temperament, nezvládnutelnost, přemíra zaměstnanosti, tlak a emoční napětí

3 Role symbolů a barev

Stejně jako si člověk během života osvojuje verbální a později i neverbální vyjadřování, musí se také naučit poznávat a chápat symbolické významy věcí, činů, signálů barev i situací kolem sebe.

3.1 Symboly

Komunikační symboly, které člověk užívá, mohou být jak neverbální projevy těla, tak i psané znaky, umělecká vyjádření, zvuky, značky,... Barvy většinu symbolů doprovází po vizuální stránce a doplňuje tak jejich obsah. Všechny tyto symboly jsou velmi abstrahované a každý z nich nese hlubší význam.

U neverbálních signálů lidského těla nelze všechny jednoznačně převést do slovních výrazů a zcela přesně interpretovat. Je k tomu nutné znát další kontextové okolnosti, jako kulturu, v které se komunikace odehrává, povahu vysílatele, situaci,... Nejvíce symbolických vyjádření se nachází v gestice a mimice člověka a jejich počet se odhaduje na několik stovek, přičemž jejich význam je velmi variabilní. Mimo zmíněných gest vysílaných tělem, které nemusí mít přesný význam, existují také ty, jež si člověk vytvoří záměrně, například posunky při sportu nebo určitá znaková řeč. Lidé mezi sebou nekomunikují jen pomocí svého těla. V běžném životě užívají také celou škálu dalších prostředků pro vyjádření.

Tyto způsoby mezilidské komunikace, vzájemně sdělovaných informací mají formu určité „zkratky“, znaku, popřípadě celého systému znaků. „*Nauku o systémech znaků, sémiotiku* (z řec. *sémeion* - znak), založil Charles Sanders Peirce (1839-1914). Rozdělil znaky do tří kategorií: na **indexy**, **ikony** (ty dále na **obrazy** a **diagramy**) a **symboly**. U prvních dvou kategorií převládá podobnost mezi znakem (označujícím) a označovaným, je zde věcná souvislost a blízkost. Naopak symboly jsou konvenční a dohodnuté uživateli.“ (Vybíral,

2000, str. 68) Indexy jsou závislé na vztahu příčiny a účinku, na věcné souvislosti nebo na vztahu celku a části. Například kouř je znakem (indexem) ohně, led je znakem zimy, pláč znakem smutku... Ikony jsou charakteristické svojí podobou a mírou abstrakce s předmětem, který zastupují. Podoba je vnější, buď vizuální, nebo tvarová. Ikona se ikonou stává úmyslně v průběhu komunikace, kdy je záměrně užita k vyjádření nebo označení nějaké skutečnosti. Příkladem může být piktogram (smajlík, obrázek na dveřích WC označující muže nebo ženu), ikona v pravoslavném náboženství, obrazy, aj. Vztah mezi symbolem a popisovanou věcí je dán nějakou konvencí (zvykem, dohodou), jde tedy o ustálený význam. (ografologii.blogspot.com) Symboly se také vyznačují tím, že mohou být přeloženy přímo do slov a užívány v určité významové oblasti. Zastupují určité objekty, významy, myšlenky nebo pocity,... a samy něco vysvětlují. Výhodou symbolu je i to, že může vyjadřovat velmi abstraktní pojmy. Nejčastěji má symbolickou povahu mateřská řeč. Užívání symbolů sahá až do pravěku k nástěnným malbám, původní význam symbolu se odvíjí ze středověkého *tessera hospitatis*, což bylo znamení přátelství. Mohlo se jednat o zlomenou pečeť či jiný objekt, který po opětovném spojení sloužil jako poznávací znamení. Velmi často se objevují v pohádkách, kde se podle specifického talismanu, zlomeného prstenu nebo určitého poranění se pozná jedinec a jeho pravost. (Doubravová, 2002)

Definice pojmu symbol se objevila, nejvíce se měnila a vyvíjela ve filosofii, kde byla předmětem děl Platóna, Sokrata a dalších. Snaha o pochopení a vyjádření významu tohoto pojmu pronikla postupně do všech odborných disciplín vědy jako je teologie, sociologie, sémiotika, filosofie, antropologie,... a každá z nich se následně pokusila skrz své zástupce definovat pojem a význam slova symbol. V estetice, části filosofie, například označuje symbol vnímaný obraz nebo vyobrazení, který evokuje na základě určité podobnosti nebo příbuznosti jiný objekt. Dnes se tento pojem užívá v každém odvětví lidské společnosti, a nepostradatelný je hlavně v umění. Nejenom, že se symboly nebo určitý symbolismus objevují během celého života člověka, jedinec je na tomto způsobu komunikace závislý i při extrémním hluku, setkání s cizincem, nebo pro běžnou orientaci v prostředí a

komunikaci na dálku. Schopnost správně poznávat znaky, symboly a gesta v kontextu kultur a situací má v moderním světě zásadní význam. Mezi prostředím, kde se užívá komunikace pomocí symbolů, patří: (Frotscher, 2008)

3.1.1 Politika

Symboly zde jsou užívány ke komunikaci s veřejností, kdy je nutnost přesně charakterizovat danou myšlenku a zaměření skupiny, společnosti nebo země. Mezi tyto symboly patří: státní vlajka, státní znak, prapor, erby, odznaky, medaile, symboly politických stran,... Vlajka jako symbol státu se poprvé objevila v starověkém Egyptě. Její podoba se mění v závislosti na politických změnách poměrů v zemi a nejzajímavějším příkladem může být Velká Británie, jejíž vlajka je složená ze symbolů kříže svatojiřského, svatoondřejského a irského kříže svatého Patrika. K nejstarším vlajkám patří dánská a anglická, o něco mladší je švýcarská, švédská a nizozemská. Nejstarším symbolem je tedy kříž. Na mnoha vlajkách se mimo určité barvy objevují i zvířata, symboly či ornamenty odkazující k určité symbolice.

Velké množství symbolů se také objevilo v průběhu 20. století u politických ideologií, jako byl nacismus (hákový kříž, označení vojenských jednotek, označení vězňů a jejich příslušnosti v táborech...), komunismus (srp a kladivo, pěticípá hvězda, rudá vlajka,...). Dnes se symbolika užívá hlavně na národních vlajkách, kde kombinací charakteristických barev a znaků vzniká unikátní symbol země.

3.1.2 Náboženství

Symbolika v náboženství patří k nejdéle užívaným způsobům identifikace, stejně jako náboženství samo. Pojem náboženství je označení jednání, představ a symbolů, jimiž jedinec nebo společenství vyjadřují skutečný, osobní vztah k určité transcendentní zkušenosti. Samotný symbol

tvoří něco jako základní prvek identifikace daného náboženství a jeho hlavního konceptu. K nejstarším kulturám užívající symboliku, pomineme-li období pravěku, patří starověký Egypt. Stejně jako v jiných náboženstvích, první symboly vycházely ze souhvězdí, bohů, jejich atributů a okolního světa. Pro starověký Egypt je také charakteristické hieroglyfické písmo, které bylo založeno na symbolech. Během 6000 let se na zemi objevilo několik desítek až stovek náboženství, sekt a kultů, které všechny do jednoho jsou a byly založeny na symbolismu, specifickém chování a obřadech. Pro příklad lze uvést několik nejvýznamnějších:

- Abrahámovské náboženství – monoteické

Judaismus – vznikl zhruba v době železné, mezi hlavní znaky patří Davidova hvězda, osmiramenný svícen, Tóra, Dekalogy (desky s příkázáním), Šofar (roh), Bar Micva (náboženský obřad, vstup do dospělosti), talit (modlitební přehoz), kipa (pokrývka hlavy), synagoga, ...

Křesťanství – vzniklo okolo 1. století n. l. a vychází částečně z judaismu, mezi znaky patří kříž, ryba, prsten, beránek, Bible, Ježíš Kristus, Kristův monogram, symboly evangelií, kalich, symbolické pokrmy, kostel, vitráže v oknech, ... Křesťanství je spojeno s velkým množstvím svatých a jejich atributů a symbolů.

Islám – byl založen v 7. století n. l. prorokem Muhammadem, prvními symboly byly relikvie proroka jako vlasy, vousy a otisk nohy. Islám se vyhýbá znázorňování člověka, proto mezi symboly patří ornamenty, Basmaly (umělecké ztvárnění arabského písma), půlměsíc, pět pilířů islámu, mešita, specifický oděv, ...

- Indická náboženství

Hinduismus – má velké množství bohů s přesným ikonografickým znázorněním, symboly a atributy, posvátná zvířata, specifický oděv a zdobení těla, čakry, posvátná slabika Óm, ...

Buddhismus – postava Buddha, jeho relikvie, kolo života, lotos, uzel, ryby, budhistická stúpa, pagoda, charakteristický oděv, ...

- pro buddhismus i hinduismus jsou také charakteristické specifické pohyby rukou a chrámové komplexy a stavby jako Angkor Vat, Mandir, Vat Phou, které jsou bohatě zdobeny.

3.1.3 Věda a umění

Pod pojem věda můžeme řadit formální vědy, jako je matematika, filosofie a logika a u každé z nich nalézt určitý symbolismus. Dále pod pojem věda řadíme reálné vědy přírodní, sociální a kulturní. V matematice se setkáme se symboly k operacím s množinami (+, -, x, /, =, %, ...). U astronomie používáme symboly pro planety, které jsou také propojeny s některými symboly kovů. V alchymii byly používány symboly pro základní živly (oheň, voda, země, vzduch). V meteorologii se stále užívají symboly pro druhy mraků, bouří, blesků a jiných meteorologických jevů.

V umění se symbolika objevuje v odvětvích vizuálních (fotografie, malířství, architektura, sochařství) a v hudebních (tanec, zpěv, hudba, divadlo). Ve výtvarném umění se symboly dělily podle období, kdy se užívaly, kdo je užíval, v jaké kultuře, co měly symbolizovat, ... Širokou řadu tvořila v historii symbolika barev, zvířat, květin, stromů, keřů, plodů, různých druhů křížů, ... Nejstarší zobrazení kříže se datuje do pravěku a díky své jednoduchosti se objevil a objevuje ve všech kulturách světa. Dnes existují desítky modifikací kříže a každý má svůj specifický význam. Stejně tak má i převážná většina zvířat svůj symbolický význam.

3.1.4 Každodenní komunikace

Během každého dne se člověk setkává ve svém okolí s obrovským množstvím symbolů, ať už jsou produktem vzájemné komunikace jako řeč, nebo ji doplňují jako gesta a jiné projevy řeči těla. Může to být také oděv, produkt určitého prostředí, nebo jsou to jednosměrné informační systémy pro

pochopení a orientaci v prostředí. K jednosměrně působícím signálům můžeme přiřadit (Frotscher, 2008):

- **dopravní značky** – jednoduché symboly (piktogramy) vytvořené k řízení a regulaci silničního provozu, patří mezi ně dopravní značky výstražné, zákazové, příkazové a informační (směrové, provozní, upravující přednost)
- **turistické značky** – informační značky a tabulky v přírodě a městech určené k orientaci chodců, cyklistů, lyžařů
- **pracovní a jiné značky** – mezi ně patří značení uvnitř budov, jako je nouzový východ, lékárníčka, WC, nebo označení elektrické rozvodné skříně. Označení na vnější straně budov jako policie, nemocnice, stavba, trafostanice,... Nebo značky příkazové (nutnost ochranných pomůcek), zákazové (zákaz fotografování, vstupu psů, ohně) a různé další značky informační.
- **symboly na potravinách** – mohou uvádět složení výrobku, energetické hodnoty, alergeny, zda jde o bio výrobek nebo odkazují materiál, z kterého je vytvořen obalový materiál
- **symboly na oblečení** – informují o složení, způsobu praní, čištění nebo žehlení
- **symboly pomoci** – nejznámější je červený kříž, muslimové mají červený půlměsíc, židé mají červenou Davidovu hvězdu, existuje také rudá svastika a lev se sluncem jako symboly pomoci pro Asii
- **loga a symboly společností** – může jít o piktogramy nebo zkratky označující určitou společnost (HP, BMW, symbol společnosti Apple)
- **komunikační symboly** – gesta, pohledy, úsměvy, slova, písemné zkratky, emotikony a smajlíci,... K těmto komunikačním symbolům patří také znakové písmo pro neslyšící, prstová abeceda a posunky.
- a mnoho dalších individuálně vytvářených a chápaných symbolů

Ke každodenní komunikaci člověk také užívá nejdůležitější znakový systém – písmo, psané ručně nebo na počítači. Písmo je vlastně vizuální ztvárnění a zápis daného jazyka pomocí vývojem ustanovených symbolů. Výhodou písma je možnost zachycení nebo sdělení určité myšlenky osobám vzdáleným v čase nebo místu. První, co se dá považovat za druh písma, je písmo klínové, které se vyvinulo ve 4. tis. př. n. l. Během dalšího vývoje se vytvořila písma lišící se různými zákonitostmi: píšící se zprava (arabština, hebrejšтина) nebo zleva (latinka, azbuka, gruzínština), založená na ideografickém znázornění (čínské znaky – píší se shora dolů), sylabická (japonské písmo a dřívější etiopské písmo), písma vzniklá z Bráhmí (thajské, indické, tibetské, nepálské písmo), aj. Mezi nejvíce užívaná písma patří ta, jejichž základem je latinka. Do systému písma se také řadí Braillovo písmo nebo morseovka.

Mimo výše zmíněných prostředí, kde se užívá symbolů a symboliky existují i mnohé další, mezi něž patří:

Vlajkové signály – zde se užívají jak prapory (pevně uchycené na žerdě) tak i vlajky které se vyvěšují. Pomocí kombinace dvou praporků lze signalizovat jednotlivá písmena a pojmy. Signalizace pomocí vlajek se užívá především na moři, kde se dělí na mezinárodní signální abecedu a mezinárodní číselné signály lodní dopravy. V historii existovaly také zvláštní vlajky pirátské, které odkazovaly ke kapitánovi lodi, a k faktu, že je posádka lodi nebezpečná. Na souši se užívají praporky a vlajky například v automobilových soutěžích, orientačním běhu, komunikaci na velkou vzdálenost.

Symboly měn – mimo klasických zkratk označení peněžních měn existují také specifické symboly pro několik světových měn: dolar \$, cent ¢, libra £, jen ¥, euro €, guaraní ₲ (Paraguay), niara ₦ (Nigérie), colón ₡ (Kostarika),...

Karetní symboly – v žádné jiné společenské zábavě se nevytvořilo takové množství symbolů jak v kartách. V Evropě se dělí karetní listy na francouzské (srdce, kára, piky, kříže), německé (srdce, kule, listy, žaludy), italské (mince, poháry, šavle, hole),... Každé z těchto je užíváno pro rozdílné

typy her. Dále existují různě velké sady tarotových karet sloužících pro výklad. V Asii stejně jako v Evropě existuje mnoho her, které mají vlastní karetní symboly.

Ezoterika – tento pojem vznikl v 18. století a znamená „určeno pouze zasvěceným“ a je nadřazeným pojmem pro názory na svět, které lze chápat jako vše zahrnující prapřincipy a učení o světě. Do ezoteriky patří například astrologie, kde se setkáváme se symboly planet, slunce a měsíce, souhvězdí, světových stran a jednotlivých slunečních znamení. Také sem patří způsoby předpovídání podle symbolů horoskopu, tarotu, nebo čínského i-tingu.

3.2 Barvy

Stejně jako je lidské prostředí plné různých symbolů, které mají určitou roli, je plné i barev. Barvy hrají v přírodě, městech ale i v běžné komunikaci důležitou symbolickou, informační a sdělovací funkci. Člověk dokáže svým zrakem rozlišovat zhruba 10 000 barev, vnímání se ale liší geograficky. Eskymáci mají tisíc slov pro odstíny bílé, obyvatelé deštných pralesů zase pro barvu zelenou.

Celý vnímaný svět se skládá ze sedmi spektrálních barev, dělených na teplé – červená oranžová, žlutá a studené – zelená, modrá, indigo a fialová. (Vymětal, 2008) Mimo spektrálního rozdělení se barvy dělí také podle kultury, prostředí, situace a individuálního vnímání. V dějinách se vyvíjely záliby pro různé barvy a jim pak byl přiřazen symbolický význam, který se často odvíjel od role barvy v přírodě. Barevnost se také měnila s množstvím dostupných barevných pigmentů a schopností je zpracovávat. Každé umělecké období má své symbolické barvy. Význam jednotlivých barev a jejich odstínů se také lišil malířem a jeho vlastním chápáním. Pro pravěk jsou charakteristické symbolické kresby na stěnách jeskyní, prováděné uhlím a přírodními hlinkami. V Egyptě znamenala žlutá zlato a pokračování života po smrti, černá jako stín symbolizovala smrt a podsvětí, bílá byla světlo a symbolizovala boha Re, rudá byla symbolem života,... Každá barva měla v určité kultuře a období různý

význam. Popsat zde všechny barvy a jejich smysl není v této práci možné a proto budou uvedeny jen základní informace: (Vymětal, 2008, Frotscher, 2008)

Bílá – symbolizuje nevinnost, čistotu, svěžest ale i chladnost, je základní barvou křesťanství, v Egyptě byla barvou posvátnou, symbolizující svítání, v Thajsku symbolizuje čistotu, v muslimských a hinduistických zemích mír a v Japonsku je to barva smrti

Žlutá – symbolizuje veselost, optimismus, mládí, světlo, v křesťanství symbolizuje také žárlivost, faleš a zradu, v Egyptě byla žlutá (rezavá) spojována se smrtí a pouští, oproti tomu jasná byla barvou zlata a věčnosti, v Číně byla barvou císařů a nyní je znakem bohatství a autority, v USA je symbolem zbabělosti nebo výstrahy

Červená (purpurová) – symbolizuje oheň, krev, válku, prudkost, energii, vášně, lásku, v Egyptě byla červená barvou krve a života, v Číně je symbolem prosperity a radosti, v Japonsku symbolizuje hněv, v Africe rouhání a smrt

Modrá – symbolizuje lásku (nikoli mateřskou), nekonečno, nebe, mír, spásu, klidu, v Egyptě symbolizovala nebe, v Číně je barvou nesmrtelnosti

Zelená – symbolizuje přírodu, růst, jaro, naději, hojnost, v Egyptě symbolizovala svěžest a mládí, v Irsku je znakem patriotismu, v USA kapitalismu, v Japonsku energie

Černá – symbolizuje smrt, smutek, zánik, zemi, vzdor, protest, noblesu a vkus ale i křesťanskou pokoru, v Egyptě symbolizovala úrodu, hojnost, bohatství a byla považována za nejkrásnější, ve Španělsku má slavnostní charakter

V současnosti hraje barva významnou roli v reklamním průmyslu, informačních systémech, oblékání, na vlajkách,... Reklamní průmysl se snaží hlavně zaujmout a užívá k tomu celé spektrum barev a jejich psychologického působení na jedince. V informačních systémech se symbolika barev objevuje například na dopravním a turistickém značení, na pracovních a informačních značkách. Výstražné a zákazové cedule v dopravě jsou obvykle červené,

příkazové jsou modré, informační obsahují modrou, zelenou, červenou a žlutou barvu. Veškeré značení se řídí podle asociací barev: zelená - bezpečí, oznámení něčeho, modrá - příkaz, zvýšená pozornost, žlutá - výstraha, riziko nebezpečí, červená - zákaz, nebezpečí. Na vlajkách symbolizuje barva určitou charakteristiku země. Pro většinu arabských zemí je charakteristická kombinace červené, bílé a černé barvy. Na vlajkách afrických států bývá zelená, žlutá a červená a slovanské barvy jsou bílá, modrá a červená. Toto rozdělení ale neplatí vždy a tak se na vlajkách objevují barvy odkazující k jinému významu. Zelená symbolizuje zemědělství (Nigérie), bohatství (Kuvajt) nebo islám (Saudská Arábie, Libye, Súdán). Modrá značí moře (Řecko, Honduras, Bahamy) nebo nebe (Botswana, Argentina). Červená je slunce (Japonsko, Bangladěš), krev (Angola, Mosambik, Rwanda), revoluce (Jemen, Vietnam). Žlutá je písek (Barbados, Niger), královská moc (Bhútán), slunce (Čad, Grenada), bohatství (Jamajka, Ghana, Mosambik). Bílá symbolizuje mír (Sýrie, Súdán, Nigérie, Kuba, Irán,...), světlo (Indie), sníh (Finsko, Grónsko),... Černá znamená Afriku, černochoy (Angola, Zambie, Súdán), utrpení a útisk (Jemen, Sýrie). (Frotscher, 2008)

Vše co se nachází v prostředí kolem jedince, může nebo má určitý obsah. Jak bylo nyní popsáno, během vývoje lidské populace měla symbolika a role barev ve všech kulturách nezastupitelný význam. Člověk se naučil podle nich orientovat ve svém prostředí, chápat skryté významy a vytvářet své vlastní.

4 Role oblečení v neverbální komunikaci

Oblečení hraje v mezilidské komunikaci velmi významnou roli. V předchozí kapitole byla v užším slova smyslu popsána neverbální komunikace (řeč těla) a kanály, kterými se člověk dorozumívá, nebo jimi doplňuje slovní komunikaci. Nyní lze v širším slova smyslu k projevům těla, působení symbolů a barev, přiřadit také role oblečení. Obě dvě pojetí jsou z hlediska lidské interakce ukazatelem prvního dojmu, který je rozhodující pro následnou komunikaci. Stejně jako se mění neverbální sdělení na základě různé kultury, prostředí kde se komunikace odehrává, situace, povahy vysílatele i příjemce sdělení, ovlivňuje ho také oblečení a doplňky, které mají účastníci komunikace na sobě. Pro většinu společenských akcí a částí dne existují určité předpisy a doporučení pro to co nosit. Tato doporučení se vyvinula převážně v průběhu 20. století.

4.1 Historie módy 20. století

Společnost 20. století prošla hlubokými proměnami, a to se dotklo i módy, u které se nikdy předtím neodehrálo, v průběhu sto let, tolik dramatických změn. Následný text stručně popisuje tento vývoj, na který zákonitě navazuje a inspiruje se jím směr odívání i v současné době.

4.1.1 Desátá léta

Vedoucí postavení v módě měla Francie už v 16. století. Prvním skutečným módním tvůrcem „courtierem“ byl v Paříži Angličan Charles Frederick Worth. Koncem 19. století byl představitelem „haute couture“ vysoké krejčoviny, na čas velmi náročných ručně šitých modelů na míru, z nejkvalitnějších materiálů. „*Worth zásadně ovlivnil dámské oblečení druhé*

poloviny 19. století, neboť pochopil jednoduchou, ale důležitou zásadu: estetická dokonalost je neoddělitelná od precizního řemeslného provedení a technických znalostí. “ (Máchalová, 2003, str. 11) Jeho schopnost obměňovat jediný námět při vypracování celé kolekce, dodnes zůstává základem každého módního designéra. Své modely nově prezentoval formou přehlídek. Postavení Paříže jako města módy bylo nezvratné. Tradice v textilní a oděvní tvorbě, vysoká kvalita řemeslného zpracování přetrvává do současnosti. Organizace *Chambre syndicale de la haute couture*, která existuje od dob Ch.F. Wortha, sdružuje všechny módní domy, které splnily podmínky chráněné značky Haute couture. Kdo chtěl něco znamenat ve světě módy, musel zamířit do Paříže plné inspirace. Zázitkem pro umělce, nejen fauvisty a módní tvůrce, byla koncem desátých let návštěva ruského baletu v čele s jejím zakladatelem Sergejem Ďagilevem. Baletní choreografie byla plná exotiky, divokého tance a barev, byla to protikladem klasického baletu.

Paul Poiret, legenda mezi návrháři, revolučně změnil dámské odívání té doby a odstranil korzety ve svých modelech. Jeho manželka nosila jako první rovný korzet s podprsenkou. V roce 1910 v Paříži opět předvedl Ďagilev šokující představení Šeherezáda, plné orientálních tureckých motivů. Poiret inspirován tímto baletem uspořádal večer ve stylu orientu, který se jmenoval Tisíc a dvě noci. Předvedl nové typy oblečení: tuniky, harémové kalhoty a turbany. „*Studoval jsem antické sochy a naučil jsem se používat jeden bod opory – ramena, kdežto to dříve byl vždycky pas.*“ Poznamenal si kdysi tento nevšední tvůrce a charakterizoval tak i svůj největší přínos pro dějiny novodobého oblékání. (Máchalová, 2003, str. 12) Poiret byl typickým představitelem dekorativního umění – ArtDéco. Ke konci života jeho tvorba upadá. Objevuje se konkurence v podobě Coco Chanel a Madeleine Vionnetová. (Máchalová, 2003)

4.1.2 Dvacátá léta

V době války poprvé vychází britský časopis Vogue. Londýnské obchody byly plné kožešin a Vogue to vtipně komentoval: *„I známé dámy sotva poznáte pod kůžemi mladých levhartů a tygrů. Bond Street se proměnila v džungli.“* (Máchalová, 2003, str. 40)

Sukně se zkrátily a módním doplňkem se staly šátky a dlouhé šály. Po skončení války otiskl americký časopis Harper's Bazaar fotografie šatů Coco Chanel s délkou do půli lýtek, bez kanýrů a volánků a to vyvolalo pozdvižení. Móda se inspirovala kubismem, šaty byly jednoduchého střihu a tvořily štíhlou siluetu. Vznikl nový ideál krásy na krátko ostříhané mladé ženy slavné „garsonky“, které vedly chlapecký styl života a oděvy šily u pánských krejčí. Módními barvami se staly šedá, béžová a hnědá. V šatech zaujala majitelka, která je oživila svým pohybem. Vazby i vzory na textiliích, asymetrické střihy, uplatňované pánské prvky byly příklonem ke geometrii. Inspirací se staly egyptské motivy.

Největšími osobnostmi dvacátých let byly ženy „couturierky“, Gabrielle Chanelová, *„dáma, kterou G. B. Shaw řadil mezi nejpozoruhodnější ženy tohoto světa, byla první v novodobé historii, která přiznala „pravdu ženského těla“ jeho skutečné proporce, když navrhla šaty obepínající postavu. Na tehdejší dobu to byl naprosto odvážný čin. Černé šaty bez límečku a manžet, tak jednoduché, že byly přirovnávány ke karoserii automobilu.“* (Máchalová, 2003, str. 48) Tvorba Coco Chanel se dělí na „ruské“ období, kdy tvořila pláště s kožešinou, rubášky a používala byzantské tkaniny. Na „anglické“ období, které bylo typické kabátky, svetry, barety a šperky. Inspirovala se názory a šatníky svých aristokratických milenců. Jejími přáteli byli významní umělci té doby. Vytvořila slavný parfém Chanel No.5

Madeleine Vionnetová byla „architektka“ mezi návrháři. Šaty nejdříve modelovala na malých figurínách. Pracovala se šikmo střiženými díly, znala dobře textilní materiály a spojovala jejich různé kvality do geometrických tvarů.

Jean Lanvinová a její estetické názory na oblékání byly průkopnické. Zákaznicím nenavrhovala šaty podle věku, ale volila střih a barevnost podle jejich typu. Neměla ráda strohost, modely byly zdobné, plné romantiky a z lehkých materiálů. Uvedla na trh parfém Můj hřích. Její zákaznice byly herečky Marléne Dietrich nebo Mary Pickford. V sedmdesátých letech působila jako prezidentka Haute couture.

Jean Patou navrhoval sportovní oblečení. Populární byly jeho krátké skládané sukně a vesty pro tenistky, kolekce měly úspěch v New Yorku. Ve vynalézavosti střihů sak, sukní a vest byl rivalem Chanelové. Francouzský Vogue chválil jeho plavky, zhotovené z úpletů a napsal: „*Vypadají, jako by se v nich dalo i koupat.*“ (Máchalová, 2003, str. 53) Mezi další úspěšné návrháře patřili Lucien Lelong, Edward Molyneux nebo Norman Norell.

4.1.3 Třicátá léta

Blížila se druhá světová válka. Byla hospodářská krize a po krachu na burze klesl zájem o vývoz pařížské módy. V USA i Velké Británii byla snaha prodávat zboží vlastní výroby. Přesto, že se návrháři „vysoké módy“ snažili vyrábět oděvy levněji, vznikaly „butiky“ s konfekcí pod slavnými značkami modelových domů, tak zvané „pret-a-porter“- v překladu připraveno k nošení. Sukně a délka vlasů se opět prodlužovaly a umístění pasu se vracelo na své místo. Štíhlou siluetu ještě umocňovaly úzké dlouhé rukávy. V této době vznikla první umělá vlákna. Vyráběly se dámské dlouhé punčochy nylonky. Evropu začínal ohrožovat fašismus, únikem od skutečnosti se staly hollywoodské filmy. Filmové oděvy navrhovali známí módní tvůrci a společně z jejich modely stárly i filmy. Vznikl proto nový styl „glamour“, tedy nadčasová podoba právě panující módy. Slavným hollywoodským tvůrcem filmových kostýmů té doby byl Gilbert Adrian.

V časopisech místo aristokratek módu prezentují herečky „bohyně“ jako Marléne Dietrich nebo Greta Garbo. Móda je elegantní a slušivá. Textilní materiály mají desény s kaligrafickými vzory, námořními prvky, nebo vzory

rybí kosti a kohoutí stopy. „*V polovině třicátých let se konečně dočkalo svého zařazení do módy také sportovní a příležitostné neformální oblečení.*“ (Máchalová, 2003, str. 62)

Main Rousseau Bocher, známý také jako Mainboucher, byl první americký návrhář, který se prosadil v Paříži. Navrhoval plážovou módu z přírodních materiálů, jako novinku předvedl šortky do půli stehů a kalhoty pod kolena. Stal se také šéfredaktorem francouzské verze Vogue.

Do popředí se dostala i tzv. „tyrolská móda“, která byla nemilou předtuchou Hitlerova nástupu.

Elsa Schiaparelliová byla největší osobností v návrhářství třicátých let. Společně s francouzským tvůrcem Marcelem Rochasem uvedli módu širokých vycpaných ramen a k nim kontrastní úzký pas. V tomto období je módní tvorba úzce propojena s výtvarným uměním. Vliv surrealismu se odrážel ve všem co Schiaparelliová vytvořila. Její modely porušovaly tradice a staly se na dlouhou dobu inspirací módních tvůrců. Byly to klobouky ve tvaru boty, hrnce, moučníků, nebo modely s tvarem nábytku, hudebních nástrojů, jídla. Na šatech znázorňovala motivy částí lidského těla: oči, rty, ruce, nohy. Vytvářela dojem záměrně zničeného oděvu, nebo že je pokryt rybími šupinami. (Máchalová, 2003)

4.1.4 Čtyřicátá léta

Za druhé světové války hrozilo Paříži přenesení centra módy do Berlína. Francouzský Vogue ukončil svoji činnost, jeho editor odmítl spolupracovat s fašisty a raději spálil celý archiv. Mnoho návrhářů odešlo pracovat do Ameriky. Móda sice žila dál, ale nebyly materiály, ani peníze. Stále se nosila hranatá vycpaná ramena, úzký pas a hladké sukně. Rušily se kapsy pro úsporu materiálu. Z firem které nadále působily v okupované Paříži, byli nejvýznamější Paquin, Jacques Fath, Marcel Rochas, Robert Piguet a Alis Grécová.

Robert Piguet získal praxi u Poireta a jeho modely měly dokonalý střih. Zaměstnával ve své firmě mladé návrháře: Christiana Diora, Marca Bohana, Pierra Balmaina, Huberta de Givenchy, kteří v padesátých letech zcela ovládli módu v Paříži.

Marcel Rochas jako první předvedl úsporný dodnes oblíbený střih tříčtvrtečního kabátu a našité kapsy. Jacques Fath, navrhoval kinetické oděvy. Slavné se staly jeho šaty bez ramínek, nebo se siluetou přesýpacích hodin, také velmi úzké sukně a knoflíky z ořechu.

Christobal Balenciaga, původně ze Španělska, vynikl mezi působícími návrháři té doby svojí vysokou kultivovaností a skulpturálně vystavěnými střihy s důrazem na každý detail.

Christian Dior otevřel po válce svůj první modelový dům. Navrhl jednu ze svých nejslavnějších a převratných kolekcí ve stylu New look. Charakteristické pro ni byly korzety, vosí pas, krinolíny se spodničkou a délkou pod kolena. Bohužel v poválečných letech svět módy na takové marnotratné plýtvání materiálu nebyl připraven a hned patřičně kolekci neocenil.

Pierre Balmain nejdříve spolupracoval s Diorem, ale koncem války se osamostatnil. Jeho šaty bez ramínek, s květinami ve výstřihu, si velmi oblíbily dámy ze Spojených států, protože padly i plnoštíhlým postavám. Začaly se vyrábět tak zvané „utility“ - účelové oděvy pod značkou CC41, která určovala spotřebu materiálu, počet knoflíků a kapes. Stejný program zavedli i Američané pod značkou L-85. Britský časopis Vogue v té době radil jak přešívát staré modely a tak udržoval aspoň zdání kreativity.

Norman Hartnel a Hardy Amies navrhovali v Londýně pro oficiální značku CC41. Hardy Amies byl známý svými tvídovými kostýmy. V padesátých letech se stal dvorním návrhářem královské rodiny. Vera Maxwell, výjimečná žena a návrhářka se proslavila svojí vynalézavostí v době válečných omezení a získala za módu v této době Oscara

Konfekce se stala denním standardem. Nová konfeční firma Marks and Spencer, začala prodávat levné oděvy s dobrým střihem. Široký odbytl mnělo

sportovní oblečení. V tomto období se také zrodily první pouliční styly spojené s „džezovou hudbou“, „zooties“. (Máchalová, 2003)

4.1.5 Padesátá léta

Haute couture se dostala do pozadí, protože se začalo ustupovat se od precizní, složité a dokonalé řemeslné práce. Do popředí se dostala modelová konfekce. Pret-a-porter. Vývoj módy ovlivnila politika a studená válka. Mění se způsob ztvárnění módní fotografie, fotografuje se i mimo ateliér venku na ulici. Nově prezentované přehlídky s modely Haute couture se staly velkou módní událostí. Vznikl trend „topmodelek“, vybíralo se z těch nejžádanějších.

Christian Dior, vytvořil další kolekci s modely několika siluet, „H“, „A“ a „Y“. Novinkou byly rozšířené princesové šaty, bez pasu, s délkou v půlce lýtek. Ženy si oblíbily styl „New look“, ale modely z dílen Haute couture si mohla dovolit jen ta, která na to měla peníze.

Hubert de Givenchy, pracoval u významných návrhářů, jako byl Fath, Lelong, Pigueta, Schiaparelliová. Svou první kolekci uvedl v roce 1952. Jeho modely byly v siluetě „A“. Navrhl také oděvy do mnoha filmů, nejvíce proslavené byly ty s Audrey Hepburn ve filmu Snídaně u Tiffanyho.

Coco Chanel se po válce vrací do světa módy až roku 1954. V tomto období navrhla její nejslavnější, stříhově jednoduchý, nadčasový kostým s ozdobným lemem a lehkou halenkou, který zdobily šňůry bižuterie, perly a korálky.

Na světový trh v padesátých letech vstupuje Itálie. Na začátku „italského zázraku“ stál Renato Crotti, který začal vyrábět strojově pletené svetry. Výrobky se vyvážely do Spojených států i Německa. Pletená móda z Itálie byla rychle populární a Francouzi se začali bát konkurence. Italský temperament se dostává do podvědomí i prostřednictvím filmů, které byly natočeny v Itálii.

Emilio Pucci di Barsento, italský šlechtic a talentovaný návrhář, byl dobrý lyžař a navrhl si pro sebe lyžařskou kombinézu. Byla zveřejněna v časopise a to odstartovalo jeho navrhování pohodlných sportovních obleků, které byly charakteristické výraznými barevnými tisky a zipy. Otevřel butik na Capri a následně modelový dům ve Florencii.

Valentino Garavani, „Zlatý chlapec Itálie“, byl druhý výrazný italský návrhář. Jeho elegantní a smyslně rafinované dámské oděvy byly velmi žádané. Obdivovala je i Jacqueline Kennedyová. Temperamentní Italové vdechli módě nový život, barevnost, šťavu a švih.

Ve Spojených státech v módě mladých hráli velkou roli teenageři. Vše se přizpůsobuje jejich stylu života, jízdě na motorkách a rock'n'rollu. Mladí muži nosili kožené motorkářské bundy a shlíželi se v „rebelovi bez příčiny“ herci Jamesovi Deanovi a v „božském“ zpěvákovi Elvisovi Preslymu. Slečny měly své vzory v kráse a sexsepealu hereček Brigit Bardot a Marilyn Monroe. Pro malé slečny se začala vyrábět panenka Barbie, která seznamovala s modely Haute couture. (Máchalová, 2003)

4.1.6 Šedesátá léta

Toto nejrevolučnější období v historii módy ovlivnila popová hudba, let člověka na Měsíc, sexuální revoluce mladých lidí, kontroverzní válka ve Vietnamu a boj za lidská práva. Mladí lidé měli za cíl šokovat, vytvořili módu zvanou „styl ulice“- „street look“, ta udávala tón celé společnosti. Vedení se ujal multikulturní Londýn s uvolněnou atmosférou a tolerancí.

Idolem byla vychrtlá a rozpustilá modelka s dívčím vzhledem Twiggy. Předvedla novou revoluční délku sukně -„mini“. Vynález se připisuje anglické návrhářce Mary Quantové, která na oděvech nově propojovala materiály. Navrhla dodnes oblíbený kalhotový kostým. Velký vliv měly hudební skupiny Beatles a Rolling Stones s charizmatickým Mickem Jaggerem. Změna v pánské módě nastala po vzoru oblékání muzikantů - „boybandů“. Vyvrcholila v sedmdesátých letech hnutím glams se zpěvákem Davidem Bowie. Měl

odbarvené vlasy, byl nalíčen, zdobil se třpytkami a nosil vysoké podpadky. V Británii byla v roce 1967 povolena homosexualita. Nosilo se odvážné a výstřední oblečení s pop-artovými potisky a trika s reprodukcemi od Vandyho Warhola. Stejně prvky v oblečení muže i ženy daly vzniknout stylu unisex.

Hnutí mladých lidí, kteří se nazývali hippies a jejich slogan „Make peace, not war“ poukazoval na délku války ve Vietnamu. Věřili, „že láskou lze spasit svět“. Jejich styl oblékání spočíval v odhalených částech těla, nosily se průsvitné materiály, květinové výšivky, čelenky, šperky i pro muže, etno prvky, indiánské peleríny, džíny do zvonu. Lidé se zdobili květinami, vyznávali magické kultury, mimosmyslové vnímání, experimentovali s drogami.

Móda mladých byla také hodně provázána s uměleckým stylem op-art od Viktora Vasarelyho a pop-artu Andy Warhola. Hudebními ikonami byli Beatles, Stones, skupina Doors v čele s Jimem Morrisonem, zpěvačka Janis Joplin a geniální černošský kytarista Jimmy Hendrix. Francie si zachovala svou vznešenost a honosnou módu, ale u mladých módních „revolucionářů“ s tím neuspěla.

Po smrti Diora se ujímá vedení salónu Yves Saint Laurent. Jeho druhá kolekce neměla úspěch. Na čas opouští Paříž a po návratu je na jeho místě u Diora návrhář Marc Bohan. Laurent si otevřel si vlastní modelový dům. Nezapomenutelná byla jeho kolekce Vzhled Mondrian. Originální byly jeho šaty poznamenané pop-artem. Vzbudil zájem o etnické odívání. Otevřel jako jeden z prvních butik a konfekce pro něho měla budoucnost.

André Courrège navrhoval dokonale střižené kalhotové komplety s originálně vedenými švy, oblečení unisex, které do dámského šatníku přeneslo prvky z klasické pánské módy.

Pierre Cardin, který experimentoval s novými materiály, navrhl také oblečení unisex. Jeho tvorby se dotklo i hnutí hippies a válka ve Vietnamu.

Originální Paco Rabanne zhotovoval své šaty z neoděvních materiálů. Legendární jsou modely z kovových plíšků, plastů, plexiskla a podobně.

V této době je už Itálie uznávaným pojmem ve světě módy a tvoří svůj vlastní rukopis s důrazem na materiál. Centrem její módy je Řím, Florencie a Milán. Revoluční módní hnutí na konci dekády pomalu odeznívá.

4.1.7 Sedmdesátá léta

Retro, etno, válka, práce – to byla hlavní témata této doby, ve které už neexistoval módní diktát. Haute couture ztratila svou autoritu a nastupují výrobci konfekce, s celou škálou stylů od mladistvého nebo hippiovského až po usedlou klasiku. (Máchalová, 2003) V tomto desetiletí se zrodilo hned několik subkulturních stylů: funky, glam, punk, b-boys, skaters.

Funky to byla černá muzika, ale i móda pasáků z černošských ghett. Velké klobouky zvané pimpmobiles, obepínající kalhoty od kolen rozšířené v obrovské zvony, pestré desény na košilích a velké žraločí límce, hadí kůže a boa z peří nebo umělých kožešin doplňovaly boty na vysoké podešvi.

B-boys styl vyšel přímo z ulice a musel být přizpůsoben akrobatickému tanci break. K lidem, kteří se hlásili k tomuto stylu, patří sportovní dresy a boty značky Adidas. Na krku nosívali ciferníky hodin nebo hodinky, aby ukázali, že vědí, která „bije“. Hiphopová kultura a s ní spojený sportovní styl oblékání pronikl do Evropy později a výrazně ovlivnil komerční módu devadesátých let.

Za duchovní rodiče punku jsou pokládáni módní návrháři McLaren a Westwoodová. Byli prvními postmodernisty v oblasti oblékání. Inspirování minulostí dokázali vytvářet pozoruhodné kolážové oděvy. Spojili barevné vlasy a indiánské účesy, síťované punčochy zooties kombinovali s rockerskými bundami, nosily se školní uniformy po vzoru mods, které byly popsány vulgárními nápisy. Byla to velká inspirace pro módu devadesátých let.

Skaters, „surfař chodníku“. Skateboarding se stal mezinárodní horečkou a oblečení na něj nejdříve nakupovalo ve stejných obchodech jako pro surfaře. Zpočátku byli k nerozeznání, oblékali široké šortky, které kryly chrániče kolen, graficky vzorovaná trika a tréninkovou obuv. (Máchalová, 2003)

Pro období sedmdesátých let bylo nejtypičtější denimové oblečení. Nosilo se ve všech možných úpravách, oprané, potřhané, s výšivkami, atd. Oblíbené jsou kalhotové kostýmy. K moderní hudbě a diskotékovému šílení patřily pružné zářivé legíny, bláznivé doplňky, body dresy a ovinovací krátké sukně. Ke slovu se dostává antimóda, co bylo dříve pokládáno za ošklivé a směšné, bylo zábavné a okouzlující. (Máchalová, 2003)

Obliba módních návrhářů tvořit v retro stylu svědčila o ztrátě jejich kreativity. Yves Saint Laurent pracoval s oděvními prvky čtyřicátých let. Inspiroval se také Východem a předvedl kozácké pláště, cikánské barevné sukně, orientální rozevláté šaty, modely podobající se čínské císařovně anebo samurajům. Jeho kolekce byly velmi oblíbené. (Máchalová, 2003)

V Paříži začlo svoji kariéru mnoho významných osobností ve světě módy. Pro Japonce to byl odrazový můstek a jejich nástup byl velkolepý. Mezi první patřili Kenzo Takada a Hane Mori, kteří tvořili podle čistých tradic Haute couture. Issey Miyake se nejdříve inspiroval psychedelickým Londýnem a až později navrhuje v duchu vlastní japonské kultury. Ve své tvorbě chtěl propojit Východ a Západ. „Vytvořil jsem nový druh oblečení“ prohlásil. „Ne tradičně japonský, ne čistě západní. To, že nemá západní kořeny, považuji za přednost“. (Máchalová, 2003, str. 125) Současně vyslovuje přesvědčení, že forma, funkce a estetické vlastnosti oděvu tvoří nerozlučný celek. Jeho tvorba přesahuje hranice oděvního návrhu a lze ji zařadit i do architektury a filosofie.

Druhá generace Japonců a jejich tvorba na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se přirovnává k výbuchu bomby. Rei Kawakubo předvedla záměrně i nahodile zdevastované modely z pytloviny a úpletů. Kansai Yamamoto inovoval až „teatrálně“ tradiční japonský oděv a na modelech uplatnil živě barevné tisky a výšivky.

Sonia Rykiel se specializovala na úpletové oblečení v kultivované barevnosti béžové, zelené, šedé, černé. Její měkké splývavé kalhotové kostýmy a šaty propojovaly eleganci s funkčností.

Vivienne Westwoodová provokovala, jak to uměla jenom ona. Ve svém butiku prodávala trička s porno obrázky, kožené punkové obleky se zipy, lesklé

podprsenky a škrabošky,... Hodně dalších věcí, které se dříve posílali v balíčku jako diskrétní objednávka. Tento extravagantní obchod, který otevřela společně s Malcolmem McLarenem byl nadlouho zdrojem inspirace. (Máchalová, 2003)

Giorgio Armani se stává nezávislý a brzy slavný. Pracoval s nevýraznou temnou barevností a soustředil se tvorbu saka. Změkčil pánský oblek ve snaze, aby byla větší pozornost věnována tělu. Jeho sako bylo bez vycpávek a výztužných materiálů. Klopy a knoflíky umístil níže. Dámskému saku dal naopak pevný tvar v ramenou a způsob pánského zpracování. Později spolupracoval s Hollywoodem a ve filmech byly vidět jeho dokonalé elegantní obleky, které byly a jsou dodnes vnímány jako záruka společenské prestiže.

Calvin Klein chtěl mít vždy komerční úspěch. Známý se stal kontroverzní reklamou prádla, které sám navrhl. Jeho přínosem v módě byly sportovně laděné oděvy. Na trh přinesl novou linii džínů obepínající tělo jako druhá náhradní kůže.

Na konci sedmdesátých let si začal každý velký tvůrce pěstovat charakteristický rukopis svého stylu. Hlavními centry módy vedle Paříže se stávají i Londýn, Milán, New York a Tokio.

4.1.8 Osmdesátá léta

V těchto letech rostla světová ekonomika, bylo to období úspěchů, slávy a luxusu. „*Kultura se stala průmyslem, móda náboženstvím, kterému nebylo nic svaté. Vymanila se z odvěkého stereotypu oblékat se podle pohlaví, dokonalé tělo stálo nade vším.*“ *S překvapením se zjistilo, že dějiny západu nejsou dějinami celého světa. Ochotně byl přijat kánon japonské estetiky, který nezavrhoval asymetrii a vyznával půvab nedokonalosti.*“ (Máchalová, 2003, str 135)

Vysoké příjmy dovolovaly nakupovat oblečení ve velkém. Móda byla minimalistická, sexy a bláznivá. Nenasytnost té doby charakterizovala velká široká ramena a balónové sukně. V sedmdesátých letech se objevuje a tvoří

nespočet nových módních návrhářů a fotografů, ne vždy úspěšných. Ve společnosti jsou vidět stále velké sociální rozdíly.

„Yuppies“ (young urban professionals), pro tehdejší dobu byli v Británii typičtí mladí bohatí muži, kteří okázale oblékali oděvy luxusních módních značek a vystavovali na odiv tak svůj majetek.

Jean Paul Gaultier, ve Francii navrhoval modely, které nepostrádaly smysl pro humor a hravost. Sukně pro muže byly toho dokladem. Pro výstřední zpěvačku Madonu navrhl kuželové podprsenky a korzety, které je oba proslavily.

Christian Lacroix, který navrhoval nejdříve pro Patoua, přinesl do Haute couture pohled mladého člověka. Jeho oděvy byly mladistvé a luxusní, vyznačovaly se výraznou barevností. Materiál různě vrstvil, řasil, sešival a vyšival. Inspiraci našel v baroku.

Karl Lagerfeld, Němec pracující v Paříži, je znám už v sedmdesátých letech. Jeho styl se mění spolu s tím, pro koho navrhuje (Chloe, Fendi, Chanel...). Velkou inspiraci čerpal v Else Schiaparelli i on surrealisticky položil na hlavu klobouk v podobě židle.

Vivienne Westwoodová, věčná rebelka svou tvorbou protestovala proti aktuálním problémům ve společnosti a také proti antiyuppieské“ módě. Modely z té doby byly inspirovány historií. Jako první navrhla šaty „naruby“, se spodními švy na lícni straně.

Domenico Dolce a Stefan Gabbana, ve své první kolekci uvedené v Miláně zobrazili černobíle minulost Itálie, mafiány, sicilské vdovy, gangstery. Gianni Versace, se v této době stal jedním z nejslavnějších návrhářů. „*Jeho tvorba plně odpovídala době bažící po přepychu, hýřivosti a kýchci.*“ (Máchalová, 2003, str. 144) Tato kombinace se stala jeho rukopisem. Versace patřil mezi vysokou společnost tělem, duší i tvorbou. Inspiraci nacházel ve filmech Viscontiho a Felliniho a v postavě prostitutky. Zasadil ji do prostředí Haute couture a obdivoval její ženskost. Oblíbil si také kaligrafii, inspiroval se Andyem Warholem, Pabloem Picassem, ale i v baroku a v antice. V roce 1997 byl zavražděn. (Máchalová, 2003)

4.1.9 Devadesátá léta

V módě neexistoval jednotný styl, ani výrazná barevnost. Materiály se přestávají rozlišovat na pánské, dámské a sezónní. Na trhu jsou nové syntetické materiály, které působí přírodně. Otevření hranic mezi Západem a Východem, přispělo k oboustranné inspiraci v rozvoji módy. Pro muže se navrhuje rovnocenně, jako pro ženy. Gayové a lesbičky jsou v módě, v časopisech, reklamách i televizi. Fenoménem doby se stávají velmi štíhlé topmodelky jako Cindy Crawford, Claudia Schiffer, Naomi Campbell nebo Linda Evangelista. Jejich přítomnost byla žádaná na každé důležitější akci. Staly se velmi obdivované a bohaté, zastínily filmové hvězdy i hvězdy pop music. Dalším fenoménem doby se stala reklama, která byla všude. Krok s ní držel i módní svět, kreativita a podnikavost už nestačila, návrháři se museli pohybovat často ve společnosti významných lidí.

Podle vzoru legendárních kapel s pouličním stylem grunge, jako byla Nirvana,

Alice in Chains, Pearl Jam nebo Soundgarden, se mladí oblékají do vytahaného, poničeného a vybledlého oblečení. Někteří návrháři se tímto stylem inspirovali a navrhovali do butiků podobné, ale drahé, oblečení „jako ze sekáče“.

V devadesátých letech začíná odzvánět „vychrtlé“ dokonalosti a panenkám Barbie. Nahrazuje je reálná žena; předností a zajímavostí začaly být nedokonalost, rozlišnost a i vady na kráse.

Martin Margiela, Belgičan, tvořil „nedokonalou“ módu a užíval výhradně recyklované textilie. Na jeho přehlídkách se objevily bledé modelky stylizované jako výrostci z příměstských slumů.

Calvin Klein a Donna Karan zařadili do svých kolekcí jako módní doplněk tetování a piercing. Móda bledých a „nehezkyých“ modelek odezněla a na mola se vracely krásné ženy. Móda se dělila do tří skupin: moderní, exotická a sportovní. Navrhovaly se různé retro styly, každý si vybral, co se mu líbilo.

Do světa módy nastupují tři velmi talentovaní Britové: John Galliano, Alexandr McQueen a Stella McCartney. Všichni vystudovali St. Martine's School of Art and Design.

John Galliano pracoval u Givenchy a u Diora. Jeho nástup byl famózní. Mixoval v kolážích prvky z 18. století s indiánskými příkrývkami a secesními klobouky. Experimentoval tak se všemi dobami, modely připomínaly až divadelní kostýmy.

Alexandr McQueen, nekonvenční, výstřední, provokativní, drsný, ale s perfektními střihy. Jeho kolekce měly i odpovídající názvy: Jack Rozparovač přepadává své oběti, Holé zadky, Znásilnění na vysočině.

Stella McCartneyová, dcera legendárního Beatles, není slavná jen díky svému otci, její modely byly velmi ženské a čisté. Prosadila se jako velmi mladá.

Do tohoto období svojí tvorbou dále zasahují: Gaster Owen, Antonio Berardi Hussein Chalagan a hlavně ti nejlepší Jean Paul Gaultier, Thierry Mugler, Giorgio Armani, Dior, Givenchy, Prada a Gucci.

Módní svět se rozdělil na dva tábory. Na ty, kteří se chtějí být odlišní a originální, a ty, kteří nechtějí vybočovat z davu. *“Oděv se v poslední době často přirovnává k architektuře, mluví se o něm jako o nejintimnějším životním prostoru, který obýváme. Měl by nás chránit před agresivním okolním světem, jež v posledních letech tolik přibral na egoistické brutalitě, světem, který jsme si ovšem sami stvořili.”* (Máchalová, 2003 str. 161)

4.2 Zásady oblékání pro muže a ženy

„Styl oblékání obvykle prozradí vkus, sociální roli, společenskou úroveň, firemní kulturu i zažitě normy oblékání. Dokáže nás zařadit do společenské skupiny, nebo nás z ní vyřadit. Styl oblékání souvisí i s naším celkovým image, tedy schopností rozlišit mezi situací pracovní, volnočasovou nebo slavnostní i se schopností sladit jednotlivé části oblečení a doplňků.“ (Vymětal, 2008, str. 88)

Styl oblékání a řeč těla vytvoří první dojem o člověku pro jeho okolí a tak výrazně ovlivňuje úspěšnost jakéhokoliv jednání. Přes současnou obecnou ležérnost oblečení jsou platné stále při jeho výběru jisté kodexy. Na konkrétní společenskou událost se oblečení zvolí podle požadavků hostitele, ty jsou pak uvedeny na pozvánce (*black tie, white tie, formal dress*). V obchodní, bankovní, právní a politické sféře se v oblečení prezentuje konzervativní styl (*business dress, dark suit*). Na některých firemních pozicích, kdy zaměstnanec je v přímém styku se zákazníkem, existují přesně stanovené anebo doporučené kombinace oblečení pro muže i ženu (*dress code*). Oblečení pro běžné nošení do práce bez styku se zákazníkem nemá striktní pravidla a může mít i sportovnější charakter (*informal* nebo *casual dress*). Na zcela neformální příležitosti se nosí volné sportovní oblečení (*free style*).

Správně zvolený styl oblečení a elegance, znamená ukázat, jak je třeba přiměřeně se oblékat s ohledem na svou postavu, věk a danou příležitost. K celkovému dojmu patří čistota oblečení, upravený účes, vůně, soulad doplňků a obuvi. K oblékání patří neodmyslitelně držení těla a vystupování. Člověk se „stylem“ vždy pěstuje jistou zdrženlivost a chová se způsobem, který odpovídá situaci, dovede se perfektně řídit společenskými pravidly. Takto reprezentativního a sebevědomého člověka zaregistruje každý a je považován za kompetentního, schopného a přesvědčivého. (Formáčková, 2011) Zvolený styl oblékání a vystupování má větší význam, než si jsou někteří lidé ochotni připustit. Například při výběrovém řízení si všichni všimají celkové prezentace uchazeče, jeho zevnějšku i souhry mezi oblékáním a chováním.

V oblékání se mnohé změnilo, oděv se už striktně nedělí podle kategorií a na typ všední a sváteční. Dříve oblečení informovalo o společenském postavení tím, že bylo ušito z drahých látek. Dnešní konzervativní styl nebo drahé trendové značkové oblečení u mladých takovou výpovědí není. Nepodává jasnou a prvoplánovou výpověď o jakého člověka jde. V současné době jde spíše o profesionální image zastávané funkce anebo podřízení se různé profesní skupině, grafik se např. oblékne mnohem volněji než bankovní úředník. (Formáčková, 2011, Vymětal, 2008)

4.3 Pánské a dámské oblečení k různým příležitostem

4.3.1 Pánské slavnostní oblečení pro společenské příležitosti

Černý frak s kalhotami (white tie), pouze večerní oblečení používané už jen výjimečně, nosí se s bílou frakovou košilí se stojacím límečkem a s bílým motýlkem. Dlouhé rukávy mají dvojitě manžety zdobené manžetovými knoflíčky. Ke kalhotám se oblékají černé ponožky a společenské lakovky.

Černý smoking (black tie), je nejvyšší stupeň současného společenského večerního oblečení. Sako má klopy s lesklého materiálu a kalhoty mají lesklé lampasy. Ke smokingu se nosí bílá košile s klasickým límečkem, náprsenkou a černým motýlkem. Dlouhé rukávy mají dvojitě manžety zdobené manžetovými knoflíčky, v náprsní kapsičce má být pouze bílý kapesníček, přes pas je připnutá šerpa. Ke kalhotám se oblékají černé ponožky a společenské lakovky. Ke fraku a smokingu se nenosí hodinky a ani jiné zdobící prvky. Střih účesu musí být perfektní a tváře oholené, ošetřené příjemnou pánskou vodou po holení.

Společenský klasický oblek černý nebo tmavě modrý (formal dress), se nosí s klasickou bílou košilí, hedvábnou kravatou a hedvábným kapesníčkem v náprsní kapse. Do obleku se případně obléká i vesta ze stejného materiálu. Ke kalhotám se nosí černé ponožky a šněrovací černé polobotky s tenkou podrážkou. Doplnky: stejně ladící kovové prvky, manžetové knoflíčky,

hodinky, kovové brýle, přezka opasku. Přes společenské obleky se nosí sezónní dlouhé pláště. (Formáčková, 2011, Vymětal, 2008)

Pro oficiální ráz komunikace lze pro muže doporučit tyto zásady:

- Rukávy košile musí být tak dlouhé, aby při pohybu rukou vykukovaly asi jeden a půl centimetru z rukávu saka. Dlouhý rukáv u košile se do obleku nosí i v létě, krátké rukávy do saka se považují za zvyk nehygienický a nepraktický.
- Ideální délka rukávu saka je do půli bříška palce.
- Kombinace košile a hedvábné kravaty by měla být v jednobarevném ladění, tón v tónu. Praktické je kupovat košili spolu kravatou. Ta je jediným prvkem oděvu, kterým se vyjadřuje individuální vkus k aktuálním módním trendům. Pro oficiální ráz je nevhodné zvolit na kravatě vulgární vzory.
- Důležitá je volba uzlu kravaty ve spojení s vybraným tvarem límečku a s typem krku. Uvázaná kravata by měla svým cípem končit v úrovni pásku u kalhot.
- Velkým prohřeškem proti etiketě ve společnosti je povolení uzlu na kravatě a rozevnutí knoflíčku u límečku košile. Spona na kravatě musí být umístěna těsně nad rozevírajícími se klopami saka a měla by ladit s ostatními kovovými doplňky, sponou u pásku nebo brýlemi.
- Vsedě má být sako rozevnuté, vstoje se musí zapnout i sako s dvouřadovým zapínáním.
- Nohavice oblekových kalhot by měla být zalomená dva a půl cm nad nártem nohy. K oblekovým kalhotám je vhodné mít pásek v barvě bot a aktovky.
- Ponožky by měly být v souladu s barvou kalhot. Měly by být tak dlouhé, aby při sezení nebyl vidět ani kousek holé nohy.

- Naprostou nutností do společnosti je vyžehlená košile a kalhoty, a to i v rozkroku. K formálnímu společenskému obleku patří šněrovací boty s tenkou podrážkou a perfektně vyčištěné.
- Vnější náprsní kapsa saka i košile musí zůstat prázdná. Psací potřeby nebo mobil se vkládají do vnitřní náprsní kapsy nebo do pracovní aktovky.
- K obleku je nutné nosit klasické dlouhý sezonní plášť, sportovní bunda přes oblek je nevhodná.
- Šperk pravého muže „elegána“ jsou pouze luxusní hodinky nebo snubní prsten.
- Vynikajícím doplňkem, který bude muži sloužit i ho zdobit jsou profesionálně vybrané brýle - optické i sluneční.

Muž a žena mají spolu vytvářet souladný pár. Jakékoliv vybočení z normy je chyba, ať už je oblečení ve vyšší nebo nižší společenské rovině než předepsal hostitel. (Formáčková, 2011, Vymětal, 2008)

4.3.2 Dámské oblečení pro společenské příležitosti.

Žena se typem oblékání pro slavnostní a společenské příležitosti přizpůsobuje svému partnerovi. Pokud si muž oblékne frak nebo smoking, obléká žena dlouhou večerní róbu s výběrem materiálu a barevnosti odpovídající jejímu typu, postavě i věku. Pokud šaty nemají rukávy, můžou být doplněny dlouhými rukavicemi. Pod toto oblečení je důležitá vhodná volba prádla dobře formujícího postavu, dlouhé jemné punčochy a lodičky, které ladí s barvou šatů. Podmínkou je úprava vlasů do vhodného účesu a kosmetická úprava obličeje, příjemná a neagresivní vůně. Volba šperků má být uměřená, nemíchají se šperky z drahých kovů s bižuterií. Společenská malá kabelka má ladit k celkovému vzhledu. Takto upravená žena patří do vysoké společnosti, na reprezentační plesy, slavnostní premiéry, předávání různých ocenění.

Pokud je na pozvánce pro muže k společenské události předepsaný *společenský klasický oblek černý nebo tmavě modrý* (formal dress), obléká žena *malé večerní krátké šaty* v černé barvě nebo *společenský tmavší kostým* se sukní i kalhotami. Doplní ho slavnostní klasickou bílou halenkou nebo atraktivním topem. K doladění tohoto typu oblečení platí stejná pravidla: prádlo dobře formující postavu, dlouhé jemné punčochy, ke kalhotám jemné podkolenky, elegantní lodičky tmavé barvy na vysokém nebo nižším podpatku, vhodně veliká i barevně zvolená kabelka Tyto typy oblečení jsou zdobeny šperky v menší míře než večerní dlouhá róba.

Pro oficiální ráz komunikace lze pro ženy doporučit tyto zásady:

- Styl oblečení musí odpovídat pleti, věku i dané postavě a podtrhnout osobnost nositelky.
- Zevnějšek nemá být prvoplánově módní, ale má působit neokázale a uvolněně.
- Geneticky daná proporce těla se nevejde do ideální podoby totožné s manekýnkou.
- Neoblékat oblečení o velikost menší, aby obepínalo tělo a nevhodně se vyhrnovalo nahoru. Nenosit halenku, která se rozepíná a je v ní vidět prádlo.
- Touha oblékat se mladě musí mít hranice, teenager styl není pro zralejší ženu.
- Výstřih u oblečení nemá být hlubší, než pomyslná linka spojující podpažní jamky.
- Do společnosti nosí žena od čtyřiceti let nahoru vždy rukávy, dovolit si může nanejvýš rukávy poloprůhledné. Na svém společenském oděvu neuplatí žádný průhledný materiál ve větší ploše.
- S páskem se nosí sukně nebo kalhoty, do kterých je zasunutá halenka.

- Profesní samozřejmostí jsou punčochové kalhoty.
- Od středního věku žena nenosí kromě volnočasových příležitostí legíny ani strečové kalhoty.
- Na denní příležitost se nenosí večerní nebo průhledné materiály, pod průsvitné večerní šaty se nosí prádlo tělové barvy.
- U večerní róby, která má střih jen nad prsa je vhodné využít korzetu a ne podprsenky se silikonovými ramínky.
- Pod průsvitné večerní oblečení se nosí prádlo tělové barvy, pro denní příležitost se průsvitné ani večerní materiály nenosí.
- V letních měsících se v oficiálním styku nenosí oblečení pro volný čas, (sandály, holé paže i nohy, šortky).
- Na společenské oficiální oblečení použijte nemačkové směsové materiály pro jejich snadnou údržbu. Oděvy s čistě přírodních a mačkových materiálů patří do neformálního oblečení.
- Žádná jiná součást oděvu nevypovídá víc o nositeli jako boty a jejich údržba.
- Klobouky jsou dnes používány na oficiálních zahradních slavnostech, na svatbách, se závojem na pohřbech, dostizích. Žena klobouk v místnosti neodkládá, když je doplňkem jejího oblečení.

4.4 Pracovní i reprezentativní účely

Pokud není *předepsaný firemní formální oblek v tmavé barvě*, je pro muže během dne vhodný šedý *oblek* v jakémkoliv odstínu, případně oblečený i s vestou ze stejného materiálu (*business dress*, dress code). Hnědá barva obleku patří k neformálnímu oblečení. Klasické košile bílé košile ale i košile v pastelových barvách mají ladit s barvou obleku a kravatou. Ke kalhotám se

oblékají černé nebo tmavé ponožky a černé šněrovací polobotky s tenkou podrážkou.

U žen se oblékání řídí stejně danými předpisy a skládá se s *klasického formálního tmavšího kostýmu* se sukní i kalhotami. Délka sukně je na volbě nositelky, pokud není firmou předepsána. U krátké sukně by neměla být vzdálenost mezi jejím okrajem a kolenem větší než je šířka dlaně. Kostýmy se doplňují vedle klasické bílé halenky i halenkami nebo topy v pastelových barvách. Pokud jsou halenky zasunuté do sukně, nosí se k sukni pásek. Oddělení sukně od halenky páskem působí seriózněji. Pouzdrové šaty jsou dalším typem tohoto oblečení. Bez rukávů nebo jenom s ramínky by měly být pro oficiálnější příležitosti doplněny vždy bolerkem, sakem, šálou nebo šátkem přes ramena. Pro ženy je výhodné mít k dispozici ještě dva kostýmy v jiných oblíbených barvách, pro volnou kombinaci s částmi formálního kostýmu. I zde platí stejná pravidla: pod oděv se obléká prádlo dobře formující postavu, dlouhé jemné punčochy, ke kalhotám jemné podkolenky. Elegantní jednoduché lodičky na nižším podpatku tmavé barvy musí barevně ladit s kabelkou. Její velikost i kvalita má být vhodná k příležitosti, ke které se použije. Pro oficiální i pracovní příležitosti má být zdobení šperky nebo bižuterií v menší míře. Vhodným doplňkem, který bude sloužit i zdobit nositelku, jsou profesionálně vybrané optické nebo sluneční brýle a se šperky sladěné elegantní, velikostí přiměřené hodinky. Neodmyslitelnou součástí celé image musí být upravené čisté vlasy, decentní líčení, svěží parfém. I u žen jsou nutné sezónní dlouhé pláště, které se oblékají přes tyto typy formálního oblečení. (Formáčková, 2011, Vymětal, 2008)

4.5 Neformální příležitosti

Nevečerní, uvolněné příležitosti i pracovní oděv bez styku se zákazníkem Neformální oblečení (informal nebo casual dress). Saka jiné kvality a barev než mají kalhoty, klasické jednobarevné nebo vzorované košile, bez kravaty i s ní, svetry, trika. Zvolí tvarově i barevně bohatší výběr bot a

doplňků. Ženy oblékají všechny typy oblečení: kalhoty, sukně, šaty, halenky, trika. Svobodnější výběr tvarů i barvy obuvi i u kabelek a různých doplňků.

Volné sportovní oblečení (*free style*) – svobodná individuální volba pohodlného oblečení. (Formáčková, 2011, Vymětal, 2008)

Uvedená doporučení a pravidla při volbě stylu vhodného oblečení i doplňků, mohou ignorovat jen lidé dostatečně mocní a vlivní, velmi hezcí nebo bohatí a do jisté míry umělci. A také ti, kteří nemají co ztratit. Ti všichni si nemusí nic dokazovat! (Vymětal, 2008)

5 Porovnání odlišností v neverbálním chování a oblékání u různých profesí

Tato část práce se nezabývá teoretickým popisem neverbální komunikace nebo role oblečení, ale zaměřuje se na skutečnou stránku komunikace beze slov. Jak vyplývá z první části, člověk má v sobě zakódované určité chování, ať už nevědomě nebo vědomě se projevující. Toto chování vypovídá o jedinci mnohdy více než slova a okolí jej podle něj může hodnotit. V případě, že je naše chování vědomé a chceme jím úmyslně ovlivnit okolí, jedná se podle vědeckého pohledu o tzv. scénování vlastního chování.

5.1 Co je scénování?

Scénologie se zabývá hlavně divadlem a dramatem, své poznatky ale také promítá do lidského života, který je v mnoha aspektech scénický. *„Vše co se odehrává v oblasti životního scénování, je věcí přísně individuální, variabilní a především praktickou.“* (Valenta, 2011, str. 7)

Scénování je nauka o chování a jednání, které má být předváděno druhým. Význam má ukázání něčeho zajímavého, konkrétního, ošklivého nebo hezkého. Lze do něj zařadit konkrétní chování, projevy, ale i situace a události, které nás nebo okolí nutí k akci nebo sledování. U chování (jakýkoli vnější projev člověka) tím rozumíme určitý znak nebo vlastnost, kterým se chování stává scénickým a vede k sledování, tedy které je určeno pro diváky. Existuje objektivní (pozorovatel určuje co sledovat) a pasivní (objektem pozorování se stává nezáměrně) scéničnost. Počátky nastávají, když jedinec začne pozorovat a studovat chování druhých, nebo když začne záměrně někomu něco ukazovat. Vrcholnou formou je pak vlastní prezentace sama sebe nebo napodobování jiných.

Hlavní způsoby sebe-scénování.

Prvním z nich může být zdůrazňování vlastní osoby jako originálu, vyzdvižení skutečných rysů osobnosti, aktuálního prožívání nebo vzhledu tak aby nás protějšek nebo okolí začalo vnímat, nebo obdivovat. Jako příklad lze posloužit procházení se učitele po třídě během hodiny a utvrzování své pozice. Scénováním lze také přesunutí pozornosti od určitých nedokonalostí k přednostem. Další variantou je naopak zakrývání vlastních nedokonalostí, kdy se například snaží jedinec vytvořit dojem pohody, přesto že je nesmírně nervózní.

Proč scénujeme?

Jistě nejdůležitější je prostý fakt, že máme potřebu působit na okolí určitým dojmem a udržovat si tak i vlastní reputaci. Každý jedinec si buduje své postavení, určitou sebeúctu a brání se možnému pocitu osobní nejistoty nebo méněcennosti. Možností je také to, že prostě máme prostředky k úmyslnému vyvolání dojmu o nás a pocit určité sebe prezentace.

5.2 Porovnání odlišností v neverbálním chování

Každý člověk je z pohledu neverbální komunikace jedinečnou osobností s individuálním rozsahem užívaných gest, mimiky,... Naše chování, které se liší od ostatních živočichů, o nás vytváří určitý obraz a mění se i vlastní vnímání okolí i sama sebe. Člověk není jen pasivním objektem, který neverbálně jedná pouze na základě vlastností zděděných, utvořených výchovou nebo společností, je také aktivním strůjcem své osobnosti.

Je velmi často při konfrontaci s okolním světem, potažmo se svou profesí, nucen změnit nebo přizpůsobit své chování, myšlení, řeč těla a celkový vizuální vzhled pro lepší pozici v konkurenčním světě. Tato nutnost se obvykle projevuje jako scénování vlastní osobnosti a chování, pomáhající našemu

sebevědomí a vlastnímu uspokojení. Díky scénování mohou lidé vytvářet a měnit své okolí. Pro tuto část práce byly vybrány čtyři pracovní profese, které z tohoto pohledu hrají určitou významnou roli.

5.2.1 Politik

Snahou každé politické strany je vytvořit ze svých členů důvěryhodné osoby, které voliče osloví a pozitivně naladí, tzv. pozitivní vizáž. Pokud chce být politik úspěšný, měl by velmi dobře ovládat umění verbální a neverbální komunikace, jednat asertivně jak s politickými partnery, protivníky tak i voliči.

Komunikace samotná se pak nemusí odehrávat jen v prostředí parlamentu, ale politici mohou být často zváni na různé veřejné akce, nebo do televizních pořadů, kde se jejich profesionální zkušenost ve vyjadřování a působení na příjemce projevuje v plné míře.

Pro první dojem, nejenom u politika, podle odhadů stačí jen sedm vteřin, aby si pozorovatel udělal názor. Jak bylo uvedeno v části o řeči těla, více než padesát procent z vnímaného politika zaujímá neverbální komunikace. Při pozorování se u něj klade důraz na hlavně na mimiku, pohledy očí, gestiku a posturiku, celkový styl projevu, oblečení oproti proxemice, která se v politické komunikaci objevuje minimálně. Mnoho lidí se tak zaměří hlavně na to, jak politik působí na jeho emoce, než na to co říká. Velké množství politiků proto také absolvuje častá školení, při nichž se učí jak správně jednat. Pro tuto část byli vybráni dva zástupci z politické sféry, kteří jsou mediálně zajímaví nebo velmi výrazní.

Vít Bárta

On je právě tou výraznou osobou v politickém prostředí. Jako poslanec za Věci veřejné a bývalý ministr dopravy byl a je často nucen dělat projevy v poslanecké sněmovně, na veřejných akcích nebo v televizních pořadech. Při svých vystoupeních ve sněmovně lze na první pohled nalézt u Víta Bárty

výrazné prvky neverbální komunikace přesto, že je vždy po řečnické stránce připraven a působí sebejistým dojmem. První gesto, které udělá při příchodu k řečnickému pultíku, je chycení jeho stran oběma rukama. Za řečnickým pultem se také stále pohybuje z místa na místo, přešlapává a působí celkově neklidně. Jeho řeč je plynulá s výraznou intonací, neužívá parazitní zvuky ani příliš dlouhé pomlky, ale často protahuje slabiky. Mimika obličeje je střídmá, udržuje oční kontakt s publikem a nedívá se do pomocných papírů. V jeho obličeji se často objevuje úsměv. Celková gestikulace je spíše mírná, mnohdy ale doprovodí právě řečenou větu rozmáchlým gestem s vyznačením velikosti. Pro zdůraznění právě řečeného často užívá vztyčený ukazováček, souhlasně a důrazně pokyvuje hlavou. Pokud se pan Bárta posadí, má tendenci se mírně vrtět, hodit si nohu přes nohu a upravovat si svůj oblek nebo kravatu. Při delším pozorování si lze také všimnout určitého nevědomého pohybu, kdy si navzájem tře palec a ukazováček levé ruky.

Miroslava Němcová

Pro Miroslavu Němcovou, předsedkyni poslanecké sněmovny, je její hlavní funkcí udržovat určitý pořádek na zasedáních. Přesto, že je její celková neverbální komunikace umírněnější, musí při své práci řídit celý program sněmovny a vytvářet dojem autority. Její verbální projev je zřetelný, bez větších vad a přeráknutí. Často pro zdůraznění svých slov užívá výrazné intonace a nahýbá se blíže k mikrofonům. Při nesoustředěnosti užívá malé množství parazitních zvuků a někdy se opakuje. Její mimika není příliš výrazná, ale často se umívá. Gestikulace je také střídmější, často má v rukou tužku, s kterou si nevědomky hraje, nebo si upravuje vlasy či mikrofon na svém stole. Celkově však neužívá výraznější gesta, svůj projev spíše doprovází jen pohyby hlavy, případně decentním pohybem rukou.

5.2.2 Moderátor

Tato pracovní profese sebou přináší zvýšené nároky na neverbální komunikaci i scénování osobnosti. Přestože lze za moderátora označit velké množství různých profesí, podle přesného významu se jedná vždy o jedince, který řídí televizní pořad nebo diskuzi, aby neopustila rámec tématu, pravidel či slušnosti. V dnešní době je ale často zaměňován za televizního hlasatele (zprávaře, počasáře,...), který naopak jen jednosměrně sděluje informace divákovi u televizních obrazovek, nebo za konferenciéra, který provází živým nebo televizním zábavným pořadem. Ať už se jedná o samostatně vystupujícího konferenciéra, nebo moderátora na televizních obrazovkách, je jeho vzhled a chování rozhodující pro pozorovatelovo vnímání.

Konferenciér, na rozdíl od moderátora v televizi musí při svém vystoupení používat větší škálu neverbálních vyjádření. Protože často moderuje ve volném prostoru, zaujímá během celé akce různé vzdálenosti od publika, jiných účinkujících, nebo se zcela vzdaluje ze zorného pole diváků. Takto dodává svému projevu různou míru intenzity. Stejně jako herec užívá určitou gestikulaci, pro uvádění hostů, vítání se s nimi, vtahování publika do děje,... Scénografie se v tomto případě projevuje charakteristickým chováním v kontextu společenské akce. Jinak se bude chovat moderátor zábavného pořadu, jako bylo „Československo má talent“, kdy dva hlavní průvodci měli za úkol také bavit diváky, museli se tedy stylizovat do role bavičů. Oba dva užívali velké množství gest, mimických projevů a paralingvistických prvků ve svém projevu. Naproti tomu moderátor diskuze v menším kolektivu jedinců se musí stylizovat do role nestranného arbitra, který dává možnost prostoru k volnému projevu a reakcím na něj. Pro něj je charakteristická menší míra gest, omezujících se spíše na horní polovinu těla, větší podíl očního kontaktu, paralingvistických prvků a mimiky.

Televizní moderátor je oproti konferenciérovi omezen prostorem studia. Když pomíneme zábavné pořady, největší užívání neverbální komunikace je v televizních zprávách. Zásadní rozdíl je ve vzhledu večerního zpravodajství tuzemských televizí, které dodržují odlišné zpravodajské hodnoty a zásady.

Neverbální signály tedy může vysílat i prostředí a kulisy, v nichž pořad nebo zpravodajství probíhá. Nejčastější je studio s pozadím v klíčovací barvě, která se později nahradí určitým předpřipraveným pozadím, jako u televize NOVA (večerní Televizní noviny). Události na ČT1 jsou naopak tvořeny průhledem do newsroomu, kde pracují redaktoři a tvoří se vysílání.

U moderátorů, stejně jako v interpersonální komunikaci je nejdůležitější přímý pohled do kamery, potažmo do očí diváků. Dříve ho museli při čtení přerušovat a dívat se do papírových podkladů, dnes je ale text přímo promítán na kameru a to vytváří iluzi přímého pohledu a dojmu, že moderátor téma zná. Protože je moderátorův projev monologický, musí být intenzivně obohacen o paralingvistické prvky a určité pohyby hlavy (kinetika hlavy), kterým doprovází mluvený text a dodává mu tak intenzitu. S pohyby hlavy jsou spojeny mimické projevy, ke kterým patří povytažené obočí, jednotlivé pohyby očí nebo úsměv. Protože ve večerním vysílání sedí moderátor většinou za pultem, je jeho pohyb omezen jen na ruce, v nich nejčastěji drží pomocné papíry nebo jimi může jemně gestikulovat. Tělo zůstává více méně strnulé, jediným pohybem je mírný předklon pro zdůraznění sdělení.

5.2.3 Učitel

Oproti dvěma předchozím povoláním je učitel z hlediska neverbální komunikace mnohem víc aktivní, jeho profese je více scénická. Základním úkolem je sdělování informací v interpersonálním nebo skupinovém kontextu, to znamená, že komunikace probíhá přímo, má zpětnou vazbu a tudíž je nutné stále reagovat. Při tomto sdělování učitel musí do jisté míry změnit i své chování, za účelem, aby bylo žáky sledováno a vyvolalo tak jejich patřičnou reakci. Jeho chování tedy směřuje k zdokonalování, poučování, pomoci, změně konkrétní osobnosti a celkovému rozvoji žáků.

Rozsah a množství neverbálních projevů učitele se nejvíce liší podle typu instituce, kde působí. Mateřská školka je charakteristická hlavně věkem dětí a prostředím, kde převládá neverbální a jednoduchá verbální komunikace

na bázi výchovy. Také celkový prostor je rozdělen na různé části, kde také platí rozdílná pravidla pro užívání a rozsah neverbální komunikace. Děti se tu učí napodobováním, praktickými příklady a pozorováním okolí, vychovatelé musí své chování velmi přizpůsobovat dané situaci a povaze dětí.

Na základní škole se rozsah a užívání řeči nejvíce liší podle stupně a věku dětí. Učitel zde na rozdíl od mateřské školy musí své chování stylizovat do výše uvedeného účelu – výchovy a vzdělání jedince. Je důležité, aby si vytvořil určitou autoritu, dokázal správně komunikovat se žáky a svým postojem vzbuzoval důvěru. Zvláště na základní škole jsou děti ovlivňovány ať už vzájemným kontaktem se spolužáky, ale hlavně příkladem učitele. Užití kanálů neverbální komunikace se projevuje například v uspořádání třídy, žáci přesazování v závislosti na jejich chování a učitel tak může svoji autoritou lépe ovlivňovat jednotlivce, lavice jsou uspořádány do kruhu nebo za sebe, katedra je na stupínku,... Specifické uspořádání třídy mění způsob komunikace a učitelovu pozici. Učitel užívá během výuky z neverbální komunikace hlavně proxemickou vzdálenost při pohybu po třídě a oční kontakt. Dále pak gestiku a mimiku a paralingvistické prvky pokud se jedná o nějaký výklad učiva a haptiku při přímém kontaktu s žáky.

Na vysokých školách se neverbální komunikace učitele omezuje obvykle jen na oční kontakt, paralingvistické prvky řeči, gestiku a mimiku a v menší míře na chůzi po třídě nebo jiné pohybové prvky.

5.2.4 Herec

Herec je v tomto porovnání s ostatními v kontrastu. Ať už se jedná o divadlo, operu, balet,... všechna tato umění jsou založena na verbálním, symbolickém ale hlavně neverbálním vyjadřování emocí řečí vlastního těla. Herec v divadle, oproti politikovi, moderátorovi nebo učitelovi jako jediný užívá prvky neverbální komunikace záměrně, aby vyvolal v divákovi patřičnou odezvu. Jeho hlavním úkolem je určitá proměna na bázi fikce v něco nebo někoho jiného za pomoci veškerých možných neverbálních prostředků,

kostýmů i rekvizit. Také v této profesi se také můžeme setkat se zpětnou reakcí neverbální komunikace a scénování na herce samotného. Jde o situaci, kdy se herec začne jednat i v soukromém prostředí po určitou dobu jako postava. Tento stav může být krátkodobý, jako příprava na roli nebo dlouhodobý, který se ale stává spíše škodlivým.

5.3 Porovnání odlišností v oblékání

Tato část se bude zabývat porovnáním a hlavními zásadami oblékání vybraných čtyř profesí. Stejně jako řeč těla utváří a ovlivňuje člověka, mění ho také styl jeho oblékání. Oděv často vytvoří o člověku první dojem a výrazně ovlivní úspěšnost jakéhokoliv vzájemné komunikace. Přes současnou obecnou ležérnost oblečení, jsou při jeho výběru stále platné jisté kodexy. Ke znakům, které jsou ostatními v okolí na oblečení vnímané, patří barva a střih oděvu, užitý materiál, případný vzor a to jak dodržována současná společenská pravidla v odívání.

5.3.1 Politik

Politici jako jediní z vybrané skupiny, by měli podléhat nejpřísnějšímu dress codu, to znamená nosit po většinu dne vhodný oblek. Ještě před několika málo lety byl slušně oblečený politik výjimkou. Není tím myšleno, že se neoblékal do saka, košile, neměl kravatu a společenskou obuv. Jde spíše o dodržování zásad vhodného, slušivého a vkusného oblečení. V současnosti je trend opačný a najít politika, který se nesnaží udržovat svůj mediální obraz v pořádku je složitější. Správně oblečený politik získává větší pozornost a vážnost, svým vzhledem může slibovat solidní a férové jednání, nebo jím naopak odvádět pozornost od nepříjemných zpráv. Tento nepřehlédnutelný fakt je důležitý hlavně z pohledu celkového image politické strany, ke které politik patří.

Jak bylo řečeno, politik by měl během celého dne nosit reprezentativní oblečení, a nedopouštět se také větších prohřešků proti etiketě. (Viz kapitola o zásadách oblékání). Mezi nečastější chyby patří pokus o neformální oblékání, nesprávná kombinace šatů a doplňků nebo přílišná nápadnost. Přestože jsou dnes trendy v odívání spíše ležérní a uvolněné, u profese jako je politik, je jakýkoli odklon od určitého dress codu nevhodný. Pro zhodnocení módních

trendů jsem se vybrala dva politiky, kteří často vystupují na veřejnosti a před televizními kamerami.

Vít Bárta

Současný poslanec za Věci veřejné a podnikatel je nejenom z politického hlediska velmi mediálně známou osobou. Jako bývalý ministr dopravy a předseda poslaneckého klubu VV musel a musí zaujímat před veřejností určitý vizuální styl. Na první pohled se obléká nápadně, jeho obleky nejsou konfekční, ale jsou často šité na míru, kvalitní a drahé. Jeho celkový vzhled doplňují prvky tzv. „high society“.

K typickým znakům patří jeho obliba nošení výrazného šátku (plastrónu) namísto kravaty. (obrázek 1.) Přestože je tento prvek v pánském odívání vítaným zpestřením, Vít Bárta jej mnohdy v kombinaci s ostatním oblečením velmi nápadně vypíchne, až působí rušivě. Šátek v kombinaci s rozhalenou košilí také vytváří nešťastný optický dojem „hlavy zaražené do ramen“. Mimo šátku má také velké množství kravat, od decentních až po velmi výrazné. (obrázek 2.) Šátek i kravatu také často doplňuje o kapesníček ze stejného materiálu v kapse saka.

Obrázek 1, Vít Bárta

Zdroj: www.socsol.cz (12.3.2012)

Obrázek 2, Vít Bárta

Zdroj: www.zpravy.idnes.cz (12.3.2012)

Dalším zajímavým prvkem v jeho oblékání je užívání pestrých a kvalitních košilí, jež také doplňuje nošením manžetových knoflíčků. Sám pan Bárta se přiznal k oblibě košilí šitých na míru, které nosí i ve volném čase. Celkový vzhled pana Bárty je vždy elegantní, dokáže zajímavě kombinovat jednotlivé prvky oděvu, i když někdy vyvolává pozornost. (obrázek 3.)

Obrázek 3, Vít Bárta

Zdroj: www.lidovky.cz (12.3.2012)

Miroslava Němcová

Oproti Vítu Bártovi působí předsedkyně Poslanecké sněmovny a místopředsedkyně ODS Miroslava Němcová více konzervativně. Z pohledu médií je jako předsedkyně během pracovního dne i více na očích. Její oblékání lze hodnotit jako elegantní a vhodné k její pozici i věku. V šatníku převládají kostýmky a košile v pastelových barvách, nebo černo-bílé kombinaci, které často a ráda doplňuje pestřejšími značkovými šátky nebo náhrdelníkem. Pokud si na sebe nevezme kompletní kostýmek, doplňuje košili často o šál nebo obléká jednoduché dámské svetry se zapínáním. Celkový vzhled dotváří jednoduchým účesem, kombinací různých typů obrouček svých dioptrických brýlí, decentními náušnicemi a make-upem. (Obrázek 4.)

Obrázek 4, Miroslava Němcová

Zdroj: www.volby.blesk.cz (12.3.2012)

5.3.2 Moderátor

Tato profese je hned po politikovi nejvíce svázaná s dodržováním určitého dress codu. Ať už se jedná o samostatně vystupujícího moderátora (konferenciéra) na veřejných akcích, nebo moderátora (zprávaře nebo hlasatele) na televizních obrazovkách, je jeho vzhled rozhodující pro pozorovatelovo vnímání. U konferenciéra na společenských akcích se očekává, že svým oděvem nebude vybočovat a zvolí oblečení podle požadavků dané situace. Vhodným příkladem je moderátor Marek Eben, který uváděl zábavný pořad „Když hvězdy tančí“, kde byl vždy oděn podle příslušného kodexu. (Obrázek 5) Zajímavý model měla také Lucie Bílá při uvádění Českých lvů 2011, který svou výrazností vhodně podtrhoval osobnost. (Obrázek 6)

Obrázek 5, Marek Eben

Obrázek 6, Lucie Bílá

Zdroj obrázek 5: www.rimanka.blog.cz (12.3.2012)

Zdroj obrázek 6: www.super.cz (12.3.2012)

U televizních moderátorů je situace obdobná. Každá stanice, která se snaží oslovit své publikum, musí dbát na jejich vizuální vzhled. Veřejnoprávní nebo komerční televize si velmi často potrpí na eleganci svých zaměstnanců na obrazovce, pokud jde dokonce o moderátorskou dvojici, sladění jejich oděvů je nutné. (Obrázek 7) U hlasatelů večerních zpráv, kteří sedí za pultem, se veškerá pozornost soustřeďuje jen na horní polovinu těla. Pro muže zde je předepsáno sako, košile, kravata, které vzájemně musí ladit. Pro ženu je také vhodné společenské sako, různé živůtky nebo kabátky. Oděvy do vysílání vybírají stylisté tak aby se hodily k sobě navzájem a byly v souladu s určitým televizním dress codem. Oblečení i jeho barevnost má podtrhovat přirozenou osobnost ale nerušit vnímání obsahu zprávy. Nejsou vhodné příliš strukturované látky, jež by se díky televiznímu přenosu mohli slévat nebo vytvářet moaré. Obecně platí, že módní výstřelky, zvláště jedná-li se o důležitý televizní pořad nebo diskuzi, jsou nepřijatelné. V případě že se přihodí nějaká „módní“ chyba, zvláště u televizních moderátorů, je záhy vše důkladně komentováno v ostatních médiích s negativním ohlasem.

Obrázek 7, Televizní noviny, televize NOVA

Zdroj: www.tn.nova.cz (12.3.2012)

5.3.3 Učitel

Role oblečení učitele má největší ovlivňující funkci pro okolí. Během dne ho pozorují desítky dětí, dospívajících nebo dospělých, pro které by měl fungovat jako autorita a oblečením si získat větší vážnost a pozornost. Stejně jako politik, musí i učitel dodržovat určitý dress code, zvláště učí-li na vyšším stupni škol. Učitelské povolání, na rozdíl od předešlých, v sobě zahrnuje větší nutnost se přizpůsobit danému prostředí. Pro každý typ předškolní a školní docházky existují vhodná pravidla, co by se mělo nosit.

Mateřská školka

V této instituci pracují pouze ženy. Ty by se měly zaměřit hlavně na barevnost oblečení, která je pro děti zajímavá. Interiéry mateřských škol i hračky jsou dnes barevné, pohybovat se v tomto prostředí v tmavých barvách by děti vnímaly negativně. Během dne učitelky s dětmi zastávají různé pohybové aktivity, jejich svěřenci jsou daleko menší postavy, jsou ve stálém pohybu, případné ohýbání proto vyžaduje pohodlné oblečení. Nejvhodnější je

neformální oděv jako trika, halenky, mikiny, svetry, kalhoty, džíny, sportovní obuv a sezonní oblečení. Přesto je důležité udržovat určitou střídmost a vkus.

Základní škola

Učiteli základních škol jsou většinou ženy různého věku. Do stylu oblékání by měly zanést prvky solidnosti a formálního oblečení, kultivovanou barevnost a výběr vhodných střihů oděvu. Dobře zvoleným a padnoucím oděvem ke svému věku podtrhnou svoji osobnost. Kostým se sukni nebo s kalhotami, šaty, sukně, kalhoty, halenky, topy, lehké svetry, to je škála možností pro jejich neformální oblečení. Žáci sledují učitele velmi podrobně, a jestliže je nezaujme svým výkladem, nesmí jim dát příležitost ke kritice svého nevhodného oblečení. Učitel má velmi namáhavé povolání a k tomu většinu dne stojí. Vycházkovou obuv je lepší nahradit pro větší pohodlí letní zdravotní páskovou obuví a neobouvat různé pantofle. Starší muž učitel je ve stejné pozici jako starší učitelka a platí pro něj ta samá pravidla. Jeho oblečení může mít uvolněnější charakter a směřovat k solidnosti a formálnímu oblečení. Pro svoji profesi volí oblíbenou barevnost sak i odlišnou barevnost kalhot. Jednobarevné i vzorované košile, trika, svetry. Mladší generace učitelů, kteří nedávno absolvovali studie, se mohou přizpůsobit v typu oblékání svým žákům. Tato generace se ráda obléká podle módních trendů, ale jejich oblečení nesmí působit na žáky vyzývavě a vulgárně. Velmi důležitou roli hraje čistota oblečení i bot.

Střední a vysoká škola

Pedagogové středních a vysokých škol by měli zvolit neformální styl oblečení (informal nebo casual dress). Muži obléknou saka jiné kvality a barev než budou mít kalhoty. Košile klasické, jednobarevné nebo vzorované, bez kravaty i s ní, svetry a trika. U bot a doplňků mohou zvolit tvarově i barevně bohatší sortiment. Ženy obléknou kostým se sukni i s kalhotami, šaty, sukně,

kalhoty, halenky, topy, svetry. U žen je také svobodnější výběr tvarů i barvy obuvi i u kabelek a různých doplňků.

5.3.4 Herec

Tato profese se v roli oblékání od zbylých tří liší již z principu. Zatím co politik, moderátor nebo učitel dbá na svůj vzhled a oděv podřizuje pravidlům profesního oblékání, herec je naopak denně oblékán a stylizován do rozdílných postav. V divadle navrhne jeho oděv kostýmní návrhář, který spolu se scénografem vytváří celkový vzhled představení. Hodnocení takového kostýmu pak závisí jen na subjektivním pocitu diváka. Mimo své zaměstnání se herec, stejně jako výtvarník nebo hudebník, může prezentovat poněkud odlišně od ostatních. V principech odívání má větší volnost, která vyplývá i z jejich sociální role, může se vymykat průměru a poutat na sebe pozornost. Jejich osobnost se tak může promítnout do oblečení roztodivnými kreacemi. K takovým patří v českém uměleckém prostředí Jiří Korn. (Obrázek 8 a 9) Co se týče slavnostních příležitostí, měl by herec dodržovat zásady společenského oděvu do společnosti, který však může doplnit o výraznější prvky a kombinace.

Obrázek 8, Jiří Korn

Obrázek 9, Jiří Korn

Zdroj obrázek 8: www.ibestof.cz (12.3.2012)

Zdroj obrázek 9: www.kornjiri.com (12.3.2012)

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo přiblížit, co znamená obecný pojem komunikace a jaké druhy komunikace existují. V hlavní části pojednávající o neverbální komunikaci, jež si člověk si osvojuje jako první ve svém životě, jsem se zaměřovala hlavně na popis dorozumívacích kanálů a rolí symbolů a barev. Lidé pomocí nich vysílají svá sdělení, pocity, nálady jiným účastníkům komunikace. Každý z kanálů řeči těla jsem se snažila přehledně popsat a vysvětlit jeho projevy. Pokud se daný typ neverbální komunikace lišil kulturním aspektem, zmínila jsem význam ve vztahu ke kultuře. Ve své práci jsem se pokusila také charakterizovat roli oblečení, vývoj odívání během 20. století, významné módní návrháře a základy etikety ve společnosti, zaměstnání a volném čase. Role oblečení je totiž ve společnosti rozhodujícím prvkem pro vnímání a hodnocení jeho nositele.

Ze studia vhodných odborných, nebo naučných knižních materiálů a internetových zdrojů, jsem došla k závěru, že je znalost působení řeči těla, symbolů a barev důležité nejen z hlediska dorozumívání, ale i z hlediska pochopení verbálního projevu a projevů v chování ostatních lidí.

Poslední část práce porovnávala odlišnosti v neverbálním jednání a oblékání u různých profesí. Odlišnosti jsou způsobeny rozdílnými povahami jedinců a také jejich nutností se přizpůsobit různým prostředím. Stejně tak se mění i styl oblékání, který je mnohdy přesně diktován určitým dress codem nebo vnitřními předpisy. Neverbální komunikaci a styl oblékání mění jedinec také záměrně na základě tzv. scénování vlastní osobnosti. To znamená, že se pokouší vědomě měnit svoje vystupování, vzhled a působit tak určitým dojmem a udržovat vlastní úroveň.

Pro mne měla tato práce velký přínos hlavně z pohledu detailního seznámení se s rolí neverbální komunikace, symbolů, barev a oblečení ve společnosti, vzájemné interakci s jinými osobami a proměnou v závislosti na kultuře, profesi a jedinečné osobnosti člověka.

Seznam použité literatury

DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace: 6. vydání*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 502 s. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-2018-0.

DOUBRAVOVÁ, Jarmila. *Sémiotika v teorii a praxi: [proměny a stav oboru do konce 20. století]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 159 s. ISBN 80-717-8566-0.

FORMÁČKOVÁ, Marie a Michaela ZINDELOVÁ. *Vysoká škola bontonu: 500 tipů do pohody (i nepohody)*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 2011, 248 s. ISBN 978-80-87391-93-8

FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 259 s. ISBN 978-80-247-2230-6

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1988, 238 s. číslo 25-095-88

MÁCHALOVÁ, Jana. *Móda 20. století*. Praha: Lidové noviny, 2003, 229 s. Dějiny odívání. ISBN 80-710-6587-0.

MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, 325 s. Manažer. ISBN 978-80-247-2339-6.

PEASE, Allan. *Řeč těla: jak porozumět druhým z jejich gest, mimiky a postojů těla*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 137 s. ISBN 80-717-8582-2.

TEGZE, Oldřich. *Neverbální komunikace: co vám prozradí lidské chování a jednání, a jak toho využít*. Vyd. 1. Praha: Computer Press, 2003, 482 s. ISBN 80-722-6429-X.

VALENTA, Josef. *Scénologie (každodenního) chování*. 1. vyd. Praha: Kant, 2011, 204 s. Disk. ISBN 978-80-7437-055-7.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 263 s. ISBN 80-717-8291-2.

VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací: efektivní komunikace v praxi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 322 s. Manažer. ISBN 978-80-247-2614-4.

Seznam použitých internetových odkazů

FRANČE, Vojtěch. Grafologie a Psychologie. FRANČE, Vojtěch. *Grafologie a Psychologie* [online]. 2007 [cit. 2012-03-15]. Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.com/>

MRI: Mental research institute. MRI: Mental research institute [online]. 2008. vyd. Palo Alto, 2008 [cit. 2012-03-09]. Dostupné z: <http://www.mri.org/>

SONS ČR: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR. *SONS ČR* [online]. Praha, 2002, 21. 3. 2012 [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/>

Seznam obrázků

Obrázek 1, Vít Bárta

<http://www.socsol.cz/2011/solidarita/%E2%80%9Ereformy%E2%80%9C-bez-odporu-bude-zle>

Obrázek 2, Vít Bárta

http://zpravy.idnes.cz/sladeny-knize-suchy-premier-manekyn-rath-oblekani-politiku-se-lepsi-1gu-/domaci.aspx?c=A111213_152215_domaci_taj

Obrázek 3, Vít Bárta

http://www.lidovky.cz/udelal-jsem-nekolik-zasadnich-chyb-priznava-ministr-barta-p36-/ln_domov.asp?c=A101024_111526_lide_mev

Obrázek 4, Miroslava Němcová

<http://volby.blesk.cz/clanek/volby-parlamentni-volby-2010-udalosti/138148/nemcova-se-stala-sefkou-snemovny.html>

Obrázek 5, Marek Eben

<http://rimanka.blog.cz/0811/star-dance-3-druhe-vyrazovani>

Obrázek 6, Lucie Bílá

<http://www.super.cz/6739-sileny-prusvih-lucie-bile-pred-udalosti-roku-po-statni-opere-behala-naboso.html>

Obrázek 7, Televizní noviny, televize NOVA

<http://tn.nova.cz/zpravy/film/sledujte-zive-televizni-noviny-185.html>

Obrázek 8, Jiří Korn

<http://www.kornjiri.com/cz/galerie-obrazky.php?album=93&year=2010>

Obrázek 9, Jiří Korn

<http://www.ibestof.cz/hudba/jiri-korn---zpevak.html>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Sandra Duževičová, DiS.

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: Prezenční

Název práce: Neverbální komunikace a role oblečení

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 73

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 12

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 1

Počet internetových zdrojů: 3

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Loosová, Ph.D.